

Snehalata Kavita Sangham.

44th Flower.

Kamavilasam

BY

VIDWAN

SARIPALLE VISWANADHA SASTRY, M. A.,

Professor,

Nizam College - HYDERABAD.

1935

കേരള ഹൃദയം]

[നമ്പർ 0-8-0.

శ్రీమత్పరబ్రహ్మ సమః

శ్లోకాంతా కవితాసంఘ పుష్పము 44.

కామవిలాసము

గుంభకర్త :

విద్యానాథ యస్య. విశ్వనాథశాస్త్రి, ఎం. ఏ.

ప్రథమ ముద్రణము
1000 ప్రతులు

గుంటూరు
చంద్రికా ప్రకాశనము
మంత్రివరబడి

PREFACE

‘Comus’ and its contents had a powerful appeal to me in that language, when first I read it as a text-book for my M. A., Examination of the Aligarh Muslim University in 1928. Since then I have an idea of adapting it in Telugu Verse, which has taken shape now, by Mother’s will. I fervently hope that the Telugu public will accept it at its worth.

I must not lose this opportunity of thanking Mr. V. Ramasubbarayudu, my friend and president, Snehalata Kavita Sangham for the trouble he has taken in preparing the M. S. for the press and Mr. A. V. Chelapati Rao, a good scholar in Telugu & Sanskrit, for his introduction and for looking into the proofs. Finally I must thank my friend and co-lecturer, Mr. B. V. Rama Narsu for having rendered the prose version of the story.

Author.

OPINIONS

I have had the pleasure of looking into some of the writings of Mr. S. Viswanatha Sastri, M. A., and am much impressed by the author's skill and learning. I have no doubt that he will have ample opportunities in the service of His Exalted Highness, the Nizam, for the development of his great powers.

Waltair, } (Sd.) S. Radhakrishnan.
29th Dec., 1934. } Vice Chancellor,
ANDHRA UNIVERSITY.

" I have read with great interest *Kamavilasa*, a Telugu rendering of Milton's *Comus* by Vidvan, S. V. Sastri. In my opinion, the author has ably brought out the spirit of the original. His departures from his source mainly consist in the replacing of classical allusions of which Milton's poem is so full, by references to our own puranic tales and legends which the average Telugu reader will more readily appreciate. It is the duty of every lover of Andhra culture to do his bit for the enriching of Modern Telugu literature and Mr. Sastri's attempt is therefore a step in the right direction.

Hyderabad (Dn) } (Sd.) T. Virabhadraudu,
25th March '35. } M. A., L. T.
Professor of English,
OSMANIA UNIVERSITY COLLEGE.

A SUMMARY
of the story of
"COMUS"

The hero of the story or the villain of the piece, is Comus, born of Bacchus, the wine god and Circe, the sorceress. As is natural in such cases, he combines in himself the sorcery of his mother and his paternal heritage of love for wine. His trade for mere love of it, is to lure innocent travellers of the forest into tasting his magic wine which has the quality of transforming them into men with animal faces. As a record of past achievements, he has with him a riotous gang of fallen men roaming about the wood with their master enchanter.

Once, as ill-luck would have it, a handsome young lady and her two brothers of aristocratic descent, had to pass through that infested wood on the way to their father's house, where he was to be invested with his ducal power. The lady feels exhausted and hungry and her brothers go in search of find-

ing out for her some nourishment but lose their way in the forest. Night descends and a thousand phantasies haunt the lady's memory, when she is thus left to herself. That is the occasion and opportunity for Comus to introduce himself to her and to spread his net round his fair victim in the guise of a harmless villager. He resolves to make advances to her and own her as his queen. In order, however, to put his victim off the scent, he first learns the story of her lost brothers from her and promises to escort her to them after a night's rest.

Meanwhile, the brothers feel sorry for their sister left alone; but feel confident that her chastity and force of character will protect her from the clutches of evil.

Their worst fears proved true, when the attendant spirit, disguised like their father's shepherd, appears before them to disclose what befell their unhappy sister. The brothers in great rage prepared to find out and chastise Comus; but are disillusioned by the shepherd about the possibility of force succeeding against one armed with charms and

magic. He tells them also that he knows of a magical herb called "Haemony", which has the power of counter acting the evil influences of Comus' enchantments. Armed with this, they proceed in search of Comus' den, to break his glass of wine and seize his wand, the two main forces of his evil influences.

At the other end, the lady is led by Comus, and his crew to a magnificent palace set out with all manner of deliciousness, where the lady is made to sit on an enchanted chair from which she cannot move and is offered a glass of wine. Comus offers to win her over with apparently convincing arguments that elevate gross materialism and profligacy to the level of virtue, which the lady rebuts with an equally forceful answer in defence of true virtue and chastity.

At this juncture, the two brothers rush in, wrest the glass out of Comus' hand and break it into pieces. His gang is held up but Comus escapes with the magic wand and the shepherd brings it to the notice of the brothers that without the wand being snatched, the lady cannot be freed from the bonds of

enchantment. But all is not lost; for the good shepherd suggests invoking the help of "Sabrina", a river goddess, who is the protector of virginity and who has the power of undoing the mischievous effect of Comus' black magic. Sabrina is accordingly invoked. She comes at once and sprinkles holy water thrice on the lady's finger tip and thrice on her rubied lip. The spell then loses its fell grip on the lady and she is led in safety to her father's palace to increase their merriment and happiness.

Having thus discharged her labour of love, the attendant spirit disappears to happy climes, where day never shuts his eye, exhorting mortals to love virtue, lest, otherwise, the wrath of heaven should descend on them.

పీఠిక

శ్రీమంతం ఒగు మన భరతఖండంబున వేదశాస్త్రమును మహర్షులును లోకుల నుద్ధరించుతలంపుతోడ సనేకమోక్ష గ్రంథరాజముల నుగ్రహించియున్నాడు. తమవారే గొన్ని వేదాంతగ్రంథములను గొడఁగు మహాత్ములు కావ్యనాటక రూపములతోఁ బ్రజాసంరంజకముగ విరచించియుండిరి. ఇట్టి గ్రంథములతోఁ బ్రబోధచంద్రోదయ మనఁబడు సంస్కృత నాటక మొకటి. ఇయ్యది కృష్ణమిశ్రరచితము. దీనినే మా తృకగఁ గైకొని పరాహపురాణాది గ్రంథకర లగునంది మల్లయ్య, ఘంట సింగయ్య యనెడిజంటకవులు తెలుఁగులోఁ బ్రబంధరూపమున రచించి గంగనామాత్యున కంకితముఁ గావించియున్నాడు. ఇట్లే సంకల్పసూర్యోదయ మనెడి యిం కొక సంస్కృతగ్రంథముకూడఁ గలదు. ఇట్టిదే వేటొక్కటి జీవానందనాటక మనుపేరుతో విలసిల్లుచున్నది. ఈ కావ్య రత్నములు లోకమునకు జ్ఞానప్రబోధ మొనర్చుటకుఁ బూర్వ కవులచే రచియింపఁబడియున్నవి.

ఇంచుమించుగ నిట్లే సన్మార్గప్రసరనలఁ గలుపునట్టి “కామవిలాస” మను నీకావ్యమును బ్రహ్మశ్రీ సరిపెల్ల విశ్వనాథశాస్త్రిగారు రచించి మన కొసంగియున్నాడు. ఇది గేయభణితిలో వ్రాయఁబడినది — స్త్రీలసౌఖ్యము, మను జుల సద్వర్తనము, వీని నాధారములుగఁ గైకొని యీకావ్య ము రచింపఁబడినది.

కవిప్రశంస

ఈ కవిచంద్రిలు సంస్కృతాంగభాషలయందు 'యం.యే.' పదీక్ష నిచ్చియున్నారు. ప్రాచ్యబిరుదములందు 'విద్వాన్' బిరుదమును గడించియున్నారు. వీరి మేధాశక్తి కడుం గడు సహజముగఁ దోచుచున్నది. వీరు మూడుభాషలలో నిశితశయోత్తమపాండిత్యమును సంపాదించియున్నారు. ఇట్టి మేధావులు నాట నాట నొక్కరినై యందులేమో. ఇట్లునితర దుర్లభమగు శేషముషీమహిమల గడించినట్టి వీరిని రావించి సత్కరించి మద్రాసువిశ్వవిద్యాలయమువారు వీరిచే నన్ని యో యమూల్యవిద్యనముల గాంధర్విమర్శనగూర్చి యిప్పించి యున్నారు. ఈయంపన్యాసము లాంధ్రభాషాయోపామణి కపూర్వాలంకరణములై విలసిల్లుచున్నవి. "ఆంధ్రవిమర్శకుఁ" డనెడి పేరుతో నీయంపన్యాసము లన్నియు సచిన్కాలములో ముద్రింపించి జిజ్ఞాసువు లగునట్టిమనయాంధ్రముహూశయులకు దయతో నందఁజేయుదురుగాక యని వీరిని బ్రార్థించు చున్నాను. వీరు ప్రస్తుతము హైదరాబాదులో నైజాము కాలేజిలో నొక యాచార్య (Professor) స్థానము నలంకరించుచున్నారు. వీరు చక్కని కళాపానకులు. దేవీ పూజాధురంధరులు. ఇదివఱకే వీరిచే "లలితాశతకము, హంసతారావళి" మున్నగు గ్రంథములు రచింపఁబడినవి. ఇయ్యది వీరికవిత్వకల్పలతకుఁ బూచిన మఱొక్కసుమరాజము. వీరు స్నేహలతాకవిత్వసంఘమునందుఁ బ్రధానసభ్యులై, తాము రచించినట్టి యమూల్యకావ్యరత్నముల స్నేహ

లతామతలికే కానుకలుగా సమర్పించుచున్నారు. వీరినిఁ బోల్పఁపించి వీరిమేధానుఁగాంబుఁలతో జాగియున్న మానవ సాధురీతులను సంఘసభ్యులకేగాక యితరపాతకమహాశయులకు సైతముఁ జవిచూపించుటకుఁ దోడ్పడినమహానుభావులగు బ్రహ్మశ్రీ వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయఁడు, బి. ఏ. గా రెంతయుఁ బ్రశంసార్హులు. వారి కనేక సమస్కారము లర్పించుచున్నాఁడను. పరిపోషకముచేఁ గాకున్న నిట్టి గ్రంథములు మనకు లభించియుండవు. ఇయ్యది స్నేహలతా సుమరాజిలో నలు దినాలవదియై విరాజిల్లుచున్నది. స్నేహలతాకవితాసంఘము నిరంతర మిట్టిపుష్పములనే పూచుచుండుగాక !

గ్రంథప్రశంస

ఈ కామవిలాసమునకు మాతృక యేదియన యాంగ్ల భాషలోఁ గవిశిఖామణులం దగ్రస్థాన మలంకరించిన మిల్టన్ (Milton) కవివహ్వనిచే రచింపఁబడిన (Comus) కోమసు నాబడునీతిబోధక మగుచిన్ని నాటిక. ఈ యాంగ్లనాటక కవిత్వమాధుర్యముతో సరితూగిన శాస్త్రవ్యకావ్య రాజము లేనే లేదని జాన్సను (Johnson) కవి దీనిని స్త్రోత్రమొనర్చుచున్నాఁడు.

“ A work more truly poetical is rarely found ”
Johnson's " Life of Milton ”

“ కవితాకళ నిరంతరంబై యభూతముగ శోభింపఁజేయు కావ్య మెందును బ్రాచీనకముగఁ గానగాదు ”

జాన్సన్ వ్రాసిన “ మిల్టన్ కవితము ”

ఇట్టియు తమగ్రంథమును వ్రాయుటకు మిల్టన్ కవిని
 బురికిల్చిన మూల కారణము తత్కవిశేఖరునకు నీతిప్రవర్తన
 యందును ధర్మాచక్షాణమునందును దైవభక్తియందును గల
 నిరతిశయవిశ్వాసమే నుమీ. ఈకవిచంద్రునకు దుర్వ్యసన
 లౌల్యముగాని దుష్పథసంచారముగాని వినుట కేనియు దుస్స
 హములు. స్వచ్ఛమై నిష్కలుషమై సదాచారసంపన్నమైసట్టి
 జీవితయాత్రయే యీకవిచంద్రునికీ బరమావధి. ఈభావ
 మునే “ Wordsworth ” అనునొక యాంగ్లమహాకవి
 Milton గుఱించి యిట్లు వెల్లెబుచ్చెనుగదా.

Thy soul was like a star and dwelt apart
 Thou hadst a voice whose sound was like the sea
 Pure as the naked heavens, majestic free
 So did'st thou travel on life's common way
 In cheerful godliness, and yet thy heart
 The lowest duties on herself lay.

“ Plain living and high thinking
 was his motto in life. ”

Milton himself had expressed in
 the sonnet on his blindness

“ who best

Bears his mild yoke, they serve him best. ”

ఇట్టి సద్గుణగణగరిష్ఠులలో జేరినమహానీయుడు మిల్టన్
 మహాకవి. సౌశీల్యమునకు సత్ప్రవర్తనమునకు దైవసహాయ
 మిల్లపుడు నన్నిహితమై యుండుననియే యీకవి చేయునట్టి
 ప్రబోధసారాంశము. ఇక్కడలో గామునిచేతఁ జిక్కిననుశీల
 తుడకు ధర్మచేతచేత సధర్మపాశములనుండి విడిపించఁబడి

రక్షింపఁబడినది. ఇట్టిసీతులను నిరూపించి ప్రజలను సన్నాధ
ప్రవర్తకుల నొనరించుటకే మిట్టకవి యీ గ్రంథమును
రచించియున్నాఁడు. దీనినే ముఖ్యోద్దేశముగఁ గైకొని శ్రీ
విశ్వనాథశాస్త్రిగారు కామవిలాసకావ్యమును డెలుంగుబాస
లోనికి ననువదించిరి.

నాటకలక్షణము

మిట్టకవిత రచింపఁబడిన 'కోమన' గ్రంథము నాట
కమా, ప్రబంధమా యనునందేహము పలుపురకుఁ గలుగ
వచ్చును. ఇది నాటకములలో నొకతెగకుఁ జెందియున్న దన
వలసినదే. కాని కొందఱ టాంగ్లభాషావేత్తలు దీనిలక్షణములు
నక్కరమనాటకమునకు సరితూగుట లేదని, నాటకపరిగణన
కిది బహువిధములఁ గొఱవడుచున్నదనియుఁ దలంచుచు
న్నారు. ఆంగ్లేయదేశమునందలి నాటకరంగపద్ధతు లిప్పటి
వలె వికసించి విజృంభించక పూర్వ మిట్టి నాటకములే రచింపఁ
బడుచుఁ బ్రదర్శింపఁబడుచు వచ్చినవి. మన దేశములో
నాటకభవనములు తెరలు మున్నగు జవాహీర్లు రాకమును
పు ప్రదర్శింపఁబడుచుండిన వీధినాటకములు కూచిపూడిభాగ
వతములను బోలినదై యీనాటిక కన్పట్టుచున్నది. ఇట్టి
నాటకములు ధనికాంగణములందు మహోత్సవకాలములలోఁ
బ్రదర్శించునట్టి యాచారము సీమదేశములోఁగలదు. ఇందు
సద్గుణములు దుర్గుణములు మానుషవిగ్రహములు ధరించి
నట్లును శిష్టగుణములచేతిలో దుష్టగుణము లోడిపోయినట్లును
జిత్రింపఁబడి ప్రచ్ఛన్నగుణపాత్రారోపణ లిందుంచఁబడుటచే

నీది “ ప్రోచ్ఛన్న ” (Masque) నాటకమందురు. కావుననే యిది నాటకములలో నొక్కతెగకుఁ జెందినదని వ్రాసినాఁడను.

ఛందోవిచారణ

ఈకామవిలాసమునం దుపయోగింపఁబడినవృత్త మొక మిశ్రబీజాతికిఁ జెందియున్నది. చాలవట్టుకు ద్విపద ననుకరించుచున్నది.

ద్విపదలక్షణము :

సురపతిత్రితయంబు సూర్యుఁ డొక్కఁడు

విరమంబు రెంటిపై జలయు నొక్కటికి.

(అప్పకవీయము.)

ఇట్టిలక్షణము ననుకరించుపంక్తు లనేకములు గలవు.

ఉదా:- ధర్మమే స్వర్గంపుఁ దాళముకా దీయ
ర త ర హ

ఇట్లే కొంతగ్రంథము ద్విపదలో గానమునేయఁబడినది కాని ద్విపదలోవలె నిచ్చట రెండురెండుపంక్తులకుఁ బ్రాసముచూపట్టుటలేదు. ఇంకొకవిశేషము కలదు. ద్విపదవృత్తమునకుఁ బ్రాసమును విడిచిపెట్టి వ్రాసినచో “ మంజరీ ” వృత్త మనుపేరుతో విలసిల్లుచున్నది.

మంజరీ : మోదంబు పెంపార భూమిలోపలను

బద్మాక్షుఁ డెపుడుఁ జేపట్టు మంజరుల

(అప్పకవీయము)

ఈపైపంక్తులజంట ద్విపదవృత్తమేకాని ప్రాసము లేనిహేతువుచే మంజరీవృత్త మైనది. కావున మన గ్రంథము మంజరీవృత్తమని చెప్పవచ్చును.

ఇంకొక విషయము కలదు. ద్విపదలక్షణమునకుఁ దొల్లింటి మూడుగణంబులు నింద్యగణంబులుగదా. ఇంద్ర గణములలోఁ గొన్నింటికి నాల్గుమాత్రాలు మఱికొన్నింటి కైదుమాత్రాలును కలవు.

గణము -	సల	నగ	సల	భ	ర	త
మాత్రాలు -	4	5	5	4	5	5

ఈపైఁ గనుపఱచినవట్టికలో - సల - భ - గణము లందుఁదక్కఁ దక్కినవానిలో నైదుమాత్రాలు కలవు. ఇవిధముగఁ బంచలఘుకృమమునకుఁ గొఱతేపడిన - సల - భ - లకు నొక్కొక్కలఘువును జేర్చితిమేని యింద్రగణంబులందు సమానమాత్రసంపత్తి సిద్ధించును. ఇట్లు సిద్ధించిన పంచలఘుకృమము ననుసరించి ద్విపద వ్రాసితిమేని “కర్ణాటచౌపది * వృత్త మొకటి యేర్పడును.

కర్ణాటచౌపది :

అగువిళి	మమ్మ క	ర్ణాటచౌ	పదియె
నగ	ర	ర	న
సఁగుఁగ్గుతుల	సత్కవుల	సమ్మతుల	తోడ
సలత	భల	భల	హ

(అప్పకవీయము)

ఈకర్ణాటచౌపదివృత్త మిగ్గంథమునందుఁ గొన్ని తావులలో వ్రాయఁబడినది.

ఉదా : - కలరూపుఁ	చెల్వెదను	గననివిన	నట్టి
సల	భల	నలల	హ
గాధల	గీతములఁ	గవులెఱుఁగు	నట్లు
భ	భల	నలల	హ

కాని యిది కర్ణాటచౌపదివృత్తమని నిర్ధారణః గావిత మన్నచో నాలుగేసి పాదముల కొక్కప్రాసము లేమింజేసి యది వలనుపడకున్నది.

కావునః గామవిలాసమునం దుపయోగింపఁబడిన వృత్తము మంజరి - కర్ణాటచౌపది - వృత్తమిశ్రమ మగుట వలన దీని నొక “కర్ణాటమంజరి” మిశ్రజాతివృత్తమని నిర్ధారణము గావింపవచ్చును.

ఇది చక్కగ గానమునేయుటకుఁ జాలినంత సౌకర్యముల నిచ్చుచు మంచిహాయిలు గలనడకతోఁ జరుగెత్తుచుండును. ఇట్టివృత్తములం దలరారుసహజమనోహరగమన మానందదాయకమేగానిచో శ్రీనాథుఁడు పల్నాటిచరిత్రము నుగాని రంగనాథుండు రామాయణమునుగాని ద్విపదవృత్తములో విరచించియుండరు. ఈవృత్తము నవలంబించినంత మాత్రిన గ్రంథమున కెట్టిన్యూనతగాని నేకూరదని నా రూఢివిశ్వాసము. మూలగ్రంథములోని (Songs) పాటలకు బదులుగఁ జక్కనిగేయములు సరళగతితో మృదుమధుర ఫణితిలో వ్రాయఁబడినవి.

ఈకర్ణాటమంజరివృత్తములో నిటీవలనే కొందఱు కవులు గ్రంథనిర్మాణముఁ గావించియున్నారు. అధునిక కవులుకూడ నీనూతనఫక్కినే యవలంబించుచున్నారు. ఏది యెట్లున్ననుగూడ నీవృత్తముమాత్రము ఛందోబద్ధ మైనట్టిదే కాని చిల్లరలొల్లాయపదములలోఁ జేరికగాదు. ఇట్టి మిశ్ర వృత్తములు ఛందశ్శాస్త్రమునం దెన్నెన్నియో కలవు. సరళ

ధ్వనిప్రాధాన్యమును వహించిన నులభకృమగానానుకూల్యమును సమకూర్చుటయే ఛందశ్శాస్త్రముభ్యోదేశముకదా. అయ్య దామెతగ నిందు సిద్ధించుచున్నది.

అనువాదములు - అనువాదపద్ధతులు.

ఈ కాలమునం దనువాదములుగాని యనువాదపద్ధతులుగాని సాధారణముగాఁ జరిహాసమునకు గుటియగుచున్నవి. అనువాదప్రయత్నమే గ్రామ్యమని (Translation is vulgar) కొందఱిచేత నీనడింపఁబడుచున్నది. ఏలయన ననువాదమన్నంతనె యొకానొకనీసత్యము ద్యోతకమగుచున్నది. ఒకభాషనుండి యింకొకభాషకుఁ బయనమై పోవు సప్పదు మాతృక మధ్యమార్గంబున గంధవహచోరగ్రస్తమై సౌరభము ననివార్యముగఁ గొంత కోలుపోవలసియున్నదని పలువురు తలంచుచున్నారు. ఇయ్యది కొంతవఱకు సత్యమే కావచ్చును. ఎన్నివిధముల సానతాపిడివెట్టిననుగూడ ననువాదము మాతృక కానేరదు. ఛాయాఫలము యథార్థమగునా! కాని యుపమానమునకు నుపమేయమునకు సర్వలక్షణసామ్యమే సిద్ధించవలసినచో దాని కది యొక్కటియే సాటియై వస్తువులందు ద్వైతము నశించి యద్వైత మేర్పడునుగదా. అప్పుడు “కేన కిం పశ్యేత్, కేన కిం విజానీయా” త్తన్న ట్లుపమాలంకారమే యసంభవమగును. మొదటికే మోసము వచ్చును. కావున ననువాదములందు సారూప్య సిద్ధి తక్కు సాయుజ్య మసంభవము. ఇంకొకచిన్నవిశేషము కలదు. అట్టిమాతృక యేసంస్కృతభాషలోనిదోగాని లేక

యేయితరనిజదేశీయభాషలలోనిదోగాని యగునడల నప్పుడనువాదకునివని కొంత తేలికపడును. అన్యదేశనస్తువుల ననఁగాఁ బాశ్చాత్యగ్రంథముల నాంధ్రీకరించుచో వారివారి విపరీతసాంప్రదాయములను, వారివారిప్రసర్తనవ్యత్యాసములను, వారివారివిచిత్రాభిరుచులను మక్కికి మక్కి మూటఁ గట్టి తెచ్చి యనువాదమునం దిమిడ్పితిమేని రససానమగును. ఎట్లనిన మూలగ్రంథమునందుఁ గీర్తిస్తుబైబిలు ప్రశంసించఁ బడినయెడల నట్టిగ్రంథముల నాంధ్రీకరించునప్పు డేశ్వరమూర్తినో వేదములనో గానముసేసితిమేని యెంతోసారస్యము గూర్చును. అట్టిచో నితరదేశవిపరీతవాసనలు నాసికల కండవు. దేశ్యశోభలే నైస్సర్గికవాసనలే యెచ్చటఁజూచినను మనోవి నోద మిచ్చుచుండును.

ఇట్లుండ నొకభాషనుండి యింకొకభాషలోనికి గ్రంథమును మార్చునప్పుడు రెండువిధములమార్గము లేర్పడుచున్నవి. భాషానువాదము - రసానువాదమని రెండుతోరాలు కలవు. మాతృకలోనినామధేయములను వాక్యములను, గాధలను మార్చక యున్నదాని నున్నట్లుగ నుంచి భాషాపరివర్తనము సమకూర్చుటయే భాషానువాదము (Translation) నాబడుచున్నది. ఇట్లుకాక మాతృకలోని పేరులను, గాధలను, మహాశయములను భాషానైస్సర్గికమగునట్లుగ మార్చి మూలవస్తువును బరివర్తించుటయే రసానువాదము (adaptation) నాబరఁగుచున్నది. ఈరసానువాదపద్ధతి శ్లాఘాపాత్ర మనక తప్పదు. ఏభాషగాని యభివృద్ధిసెందవలయునన్నచో దగిన

యవకాశముఁ గైకొని సర్వజాతులుంగూడఁ దమతమభాష లోని క్రితకథాపలందుఁ గలగ్రంథరాజముల ననువదించికొను చు నివ్వధమున విజ్ఞానవినిమయము (Exchange of Culture) నకుఁ దోడుపడనలసినదే. ఇందు నైచ్యము కాని స్థాస్యముకాని యేమాత్రమేనియు లేదు.

ఇంతదూరము విన్నవించి యింకముందుఁ గామవీలాస గ్రంథానువాదస్వభావచర్చకుఁ గడంగెదను. ఇయ్యది మూల వెస్తువులోనికథాసంవిధానమును మార్చక తద్దాధాసాంప్రదాయముల దేశ్యములుగ మార్చికొనుచు ననువదింపఁబడినది. దానంజేసి యెచ్చటఁజూచిననుగూడ నియ్య దాంగ్లానువాద ముకాక స్వతంత్రచనయేమో యనుభ్రాంతి పుట్టించుచు న్నది. పాశ్చాత్యపురాణగాథలు పల్కరింపఁబడినచోటులం దెల్లెడలఁ దత్పద్యశము లగుభరితదేశగాథలే గానమునేయఁ బడినవి. నీశ, దమయంతి, సావిత్రి, రావణుడు, పాశుపతము, సుదర్శనము - వీని నన్నింటిని పాశ్చాత్యగాథానకూలము లుగ మార్చి గ్రంథకర్త సంస్కృతసారముగ నిందుఁ జొప్పించియున్నాడు.

ఇం దింకొకయపూర్వ మగుమెఱుఁగు గన్పట్టుచున్నది. రసోత్పాదనమే ప్రధానకార్యముగ గ్రహించినట్టి యీకవి నర్యునిచేఁ బలుతావులందలి తావులందులుపకుండ ననువాద స్వాతంత్ర్య మనలంబింపఁబడినది. మూలగ్రంథములోని పాశ్చాత్యులయభిరుచులకు మనయభిరుచులకు వ్యత్యాసముకన్న ట్టినచోటులందు లోటురాసీకయ యీస్వాతంత్ర్యము గ్రంథ

కర్తచే వినియోగించుకొనబడినది. నాయభిప్రాయము నొక్కయుదాహరణముచేత విశదీకరించిన సరిగనుండును. మిల్టన్ కవి కామివీలిససౌందర్యముల వర్ణించునప్పుడు వెండుకలు చందురునిబోలి (Tresses like the moon) యున్నవని వర్ణించియున్నాడు. ఈపంక్తికి భాషానువాదము “ జాచిలికి సరితూగుచక్కనికురు ” లని యేర్పడును. ఔరా ! దీనిఫలితమేమి ! జిలుగుబ్రాచయంబున మిసమిసలాడుచున్న లేతనవలూమణి, యక్కటా ! దుష్టానువాదభ్రష్టయై ముగ్గుబుట్టవలెదల నెరిసినముసలమ్మ యగునుగాదా ! ఇట్టిభాషానువాదము రసావాసమో, రసాభాసమో చదువరు లెఱుంగకపోరు. కాని మనగ్రంథకర్త మిక్కిలిజాగ్రూకతతో నాపంక్తికి రసానువాదపద్ధతి ననుసరించి “ తుమ్మెదలబారులకుఁ దులవచ్చుకురు ” లనివాసి స్వతంత్రించి పాశ్చాత్యాభిరుచిని మార్చి దేశీయభాషాసాంప్రదాయానుకూలముగఁ జిత్రించి యున్నాడు. ఈదృగ్విధానమే రసానువాద మనంబుడును. ఇట్టి యపూర్వశోభ లీహస్తమునం దెల్లెడల వెదఁజల్లింపబడినవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నన్నింటి నుదాహరింపమాని నాఁడను.

ప్రబోధచంద్రిదయము

ప్రబోధచంద్రిదయములోని గాథకును దీనిలోని గాథకును జాలవ్యత్యాస మున్నది. మూలాశయమునందుఁ బాత్రునిర్మాణమునందుఁ గొంతకొంతసామ్య మున్ననుగూడ నీరెండుగ్రంథములు పృథక్స్వభావములు కలవానివలె గను

పట్టుచున్నది. కామవిలాస మడవులలో, జీకటిలో రంగస్థల మేర్పాటుచుకొని తెన్నెలుంగక పెడదారులం బడి, యన్నల నిదర విడి, కామునివలలం దగులువడి, వానిలాలనలకుఁ దెలివిగోల్పడి, మాయాసాశబద్ధయై కన్యాత్వము చెడిపో నున్నట్టి సందిగ్ధావస్థలో నొకసాధ్యనిఁ దద్వనితాసాశీల్యమున కేమాత్రము భంగము రానీక ధర్మదేవత కాపాడినట్లు చిత్రింపఁబడియున్నది. ఇట్లుండఁ బ్రబోధచంద్రోదయములో మోహమహారాజు వివేకచక్రవర్తిచే నోడిపోవుట మిక్కిలి రాజకీయితో వర్ణింపఁబడి, రాయబారములు, మంత్రులు, దూతలు యుద్ధములు మొదలగు రాజ్యరాజ్యాంగములు రాజసముతోఁ జిత్రింపఁబడియున్నవి. కామవిలాసకథ కాటడవులందుఁ గటికచీకటిలో దేవులాడుచున్నది. ప్రబోధచంద్రోదయకథ రాజసభలలో విద్యుద్దీపములముందటఁ జిందులాడుచున్నది. వీనిరెంటికినిఁ జాలన్యత్యానమున్ననుఁ గొన్నికొన్ని సమానాశయముల మున్నుండు నిరూపింతురు.

కవితావ్యశంస

ఇందలికవిత్యము చక్కనిధారాశుద్ధితో విలసిల్లుచు మృదుపదసంపదతో నలరారుచు మిక్కిలిమనోరంజకముగ నున్నది. పలుతావులం దీకవిశేఖరులు పనందు లగుపలుకుల నుపయోగించి మనోహరముగ నుండునట్లు విరచించియున్నారు. అట్టితావుల నన్నింటి నొక్కొక్కదానిని నిరూపించవలయునన్నచో గ్రంథముకంటె నెంతో పీఠికయే పెద్దదగుననుభీతిచే సంక్షేపముగ నాస్వల్పబుద్ధికి గోచరించినంతవట్టుకు వ్రాసి చూపించెదను.

కవచధార

ఈక్రిందిపంక్తులలోనికవిత్వము కడుధారాశ్లేషచక్కని
తీవితో నడచుచున్నది.

మొఱుకు నటు గాకున్న ముంగురుల బట్టి

కడికండ్లంగఁగోసి కాకిగర్జనలను

బలియిస్తు భూభరము వాసిపోవంగ.

కామ. 807-810.

పగలెల్లబాలమలో బాటుపడి మళ్ళా

కాట్టెడుకొని యింటికై వచ్చువే

కూటికి కర్షకుడు మోయున్న శే

కంటి నేల గలను గనుపించు గాను.

కామ. 401-404.

మార ! పేరిలకు మోరి ముట్ట నక వర మె

స్వేచ్ఛెమనోన్న కెనక బ కగునె

భౌతిక శరీరమున బంధముల్ నిరు

మాయల నాఁగాక మనభాగ్యుడవు.

కామ. 877-880

సమానాశయము

మ. ఇదే వాతల్లి యిరుండు తండ్రి యిది నాయి కీకళత్రంబు నా

యిది నాబిడ్డలు వీరు నాహితులు వీరే వైభవంచెల్ల నా

యది యంచుక జడమానసోదయుఁ డవిద్యానిద్రా ఘోరమున

సదసద్యస్తుపివేకి యయుగ గను సంసారామితస్వప్న ముల్.

ప్రబోధనందోదయము 1-77

నీతిబోధ

ఈకవిశేఖరులు నీతివైరాగ్యద్యోతకము లగుకొన్ని
ఘట్టములందు మిగులహృదయరంజకము లగుపంక్తుల విచ్చల
విడిగ వెదఁజల్లియున్నారు. వానిం గొన్నింటిని స్థాలీపులాక
న్యాయముగ నిచ్చట సూచించెదను.

మది విస్మయించు మనినంత్రులొప్పు
విషయగ్రస్తు తృప్తి స్వీయవాళి బా
గోం శుభ్రం యందు గూఢి చెడినావు, కామ. 627-629

ఇందియనిగ్రహం చెంచి లోకం
కూలకు నూపలు గూడుగా మెన
చెవిపటి తేటల కీర్తి గానం
మమక బిల్లులు గోం నూనిపో గ
లిపి వని మై నం గానం గా లేదు. కామ. 948-952

ఇందున్న మహా శివ మిశునట్టియాశయమే పరిభోగ
చంద్రోదయములో నిర్భయము గామునేమించినది.

కా. స్వేచ్ఛాలయం బైవకస్యలయం తృప్త్యానంద నిలం గా
నన్దస్వానుజలంబు వాహినులయం వచ్చానంద బాహునా
బ్రచ్చాయగ్గలపల్లకపరికరతల్ప బభ్రుంగా నేల యా
కాచ్చన్నుల్ భరికానిగాబుల వృధానాతాపమున్ శౌచం నీ.

పరిభోగచంద్రోదయము 4-31

అనువాదకమము

అదియునుంగా కింకెన్ని యోతావులందు మన గ్రంథ
ములోనియనువాదము మూలగ్రంథములోని సౌరభ్యమునకు
దీసిపోకుండ రచింపఁబడినట్లు పాఠకులే గ్రహింపఁగలరు.
కాని మచ్చునకు రెండుమూడుచోట్లు నిట నిర్దేశించెద.

He that has lit within his own clear breast
May sit in the centre and enjoy bright day
But he that hides a dark soul and foul thoughts
Benighted walks in the midday sun
Himself is his own dungeon.

'Comus' 509-513.

xvi

నిర్మలరవిదీప్తి నిండుమది నున్నఁ
బట్టపగఁ లనిపించు నరకాశరాల్ని
పాపి యగుచో మలిన భావంబు లనరి
సగలె నోషము ముట్టి భ్రమపెంది తూలు
తనమనసు నరకమై తెలకించు నతము. కామ. 509-513

He with his bare wand can unthread thy joints
And crumble thy senews. "Comus" 614-615

కుంచె నాడించెనా కూలుఁ గీల్పలిమి
యంగముల్ ముద్దలై యాకృతు లడంగు. కామ. 815-816

Yea! even that Mischief Meant more harm
Shall in the happy trial prove most glory
But evil on itself back recoil "Comus" 591-594

..... కష్టమెంతైన
సుజనుల శోధించి సుఖమిచ్చుచు దుదకు
తనదౌష్ట్య మెంతయుఁ దన్నె బాధింపఁ
దాద్రవ్యగోతిలోఁ దాఁ గూలు శకుఁడు. కామ. 784-787

వ్యక్తివర్ణనము

ఇట్లుండఁ బ్రకృతిశోభలనుగాని కామినీవిలాసవర్ణన
ములనుగాని పాడవలసివచ్చినప్పుడు తత్తద్భావములేమి పద
ములపొందిక యేమి యనువాదమునందు సైతము మిక్కిలి
హృదయరంజకముగఁ జిత్రింపఁబడియున్నవి. ఈక్రిందిఘట్ట
ములఁ బరిశీలింపుఁడు.

Thrysis ! Whose artful strains have oft delayed
The huddling brook to hear his madrigal
And sweetened every musk rose of the dale

"Comus" 494-496

ధర్మ:- కమ్మపిల్లనగోవి కలియునీగాన
 కళ విసం బద్విడుం గలికిపెలయేరు
 తుల్కింతలోఁ గొంత తూగి తా నిలుచు
 పృథ్వీమాధుర్యంబు వల్లలజేసె. కామ. 653-661

What need the vermil-tinctur'd lips for that,
 Love-darting eyes and tresses like the moon,
 There was another meaning in these gifts
 Think what and be advised, you are but young yet!
 "Comus" 753-756

చద లేటిబంగారుచాయ గలమేను
 తుమ్మెదబాదలోఁ దులఁదూఁగువేణి
 శితకొండకాలమ్ముఁ జిమ్ముకొందోయి
 * *

అగ్రాంతర మగునియందచందములు.
 తారుణ్యవతి వీవు తలపోసి చూడు, కామ. 994-1001

మాతృకావిస్తృతి.

వీరికవితారస మొక్కెడ నక్కడక్కడ మూలగ్రంథ
 ముసందలి మాధుర్యమును వెల్లివిరియించి విస్తరించి మాతృ
 కకుంగూడ మెఱుంగులువెట్టుచున్నట్లు కనుపట్టగలదు. ఈ
 విధముగ వన్నెలుచిన్నెలు తీర్చి దిద్దఁబడినతావుల నొకటి
 రెంటి నిచట నుదాహరించెదను.

You may as well spread out the unsunned heaps
 Of miser's treasures by an outlaws den
 And tell me it is safe, 'Comus' 398-400
 8

లోభి దాచినపెట్టెలో నున్నధనము
దొంగవాఁకిటఁబోసి దొంగగేమి యనుట ;
దీప మిడి గాలిలో జేవ | నమహితు
యని మొక్కినిలచినటు లగుఁగాదె యన్న! కామ.534-537

If this fail

The pillar'd firmament is rottenness
And earth's base built on stubble "Comus'597-599

దీనికిం దప్పిన స్థిరభిగోళంబు
ఘ్రల్పిసగుడ్డంచు ; కొండలంగాక
యెందుటాకులమీఁద నిలగట్టి రంచు
బ్రహ్మాండభాండములు పగిలిపోతున్నె
యదభు లేడును గలిసి యొక్కటైపోవె. కామ. 794-798

ఇట్లే మాతృకలోనిసారాంశములు మనోహరముగ
వీ స్తరింపఁబడినవియై సారస్వమును బోషించుముద్దులు మురిపె
ములఁ దొలుకాడుచున్నవి.

పురాణగాధలు.

ఇంకొక విశేషము కలదు. కథయం దచ్చటచ్చట
ములగింధమునఁ బాశ్చాత్యపురాణగాధలను గొన్నింటి
సాంగ్లకవిచంద్రుఁ డిమిడ్చియున్నాఁడు. వాని నాంధ్రీకరించు
సప్పుడు మనగింధక ర్తచే నట్టితావులఁదు భరతవర్షములోని
పురాణగాధలుసందర్భోచితమగురీతితో నిందుఁబొందుపఱువఁ
బడినవి. దీనంతేసి కథారసపోషణము సమకూర్పఁబడుటయె
గాక చక్కనిభావసామరస్యము రచనాసారస్వముకూడ నలవ

రింపఁబడియున్నవి. ఇందు మూలగ్రంథమునందున నొక్క
దేవత కన్యాసాశీల్యరక్షణార్థమై రంగముపైఁ నాహ్వానింపఁ
బడినది. ఈమె (made the goddess of a river) యొక
నదీదేవత. దీని నవకాశముగఁగొని కామవిలాసమునందు
సరస్వతీనదీదేవతను జిత్రించుటచేఁ గాప్యమున కెంతయో
శోభ సమకూర్చఁబడినది.

వాఁటనుండియుఁ గన్నెనామమున లోనఁ
బ్రవహించు నది సరస్వతి యనఁగ నొప్పె.

ఇట్లే దమయంతి సావిత్రి నీత మొదలగు సాశీల్య
ఖనులచరిత్రలు సందర్భానుసారముగ గానమునేయఁబడినవి.

ఉభయభాషలు.

ఇందు సంస్కృతాంధ్రభాషలు సమభాగములుగ
మేలవించి యుపయోగింపఁబడినవి. ఈకవికి సంస్కృతాంధ్రాం
గ్లేయములందు నిరతిశయోత్తమపాండితి కలదుగాన నిట్టి
మనోహరవివిధభాషాసమ్మేలనమున కెంతయు వీలుకలిగినది.
ఇయ్యది వీరిపుణ్యవిశేషము.

సంస్కృతపదలాలిత్యము.

పరమాషధము అని పాపనవిమల
వాహినీగర్భసంపత్తితకమల
సరససుధామోద సాంద్రకంకణము,

శిశిరశరదాపగాజీవకల్లాల

చంద్రోన్మతుల్ పంక సాశ్కృతముగాక.

1256-57

*

*

ప్రతిబింబితప్రాంతభర్మకదశీతరు

కౌండనిర్మితరాజగంధీరవాహిని

పదమున, భద్రముగఁ బంకరుహములమీఁద

1210-1212

ఇట్టి సమానమాలిక లనేకము లిందు వాసించుచున్నవి.

అచ్చతెనుఁగునుడికారము

నిసిసిసి నీనట నీరీరములయందు

నచ్చంపుమగతాల వాసీనరై నెరుల్

చిక్కుఁదీయుచుఁ జూపుఁజిలుకులు నటపెడు

పాఁపక నైలయాటపాటలే యానగాఁ

*

*

బండంపునెజ్జ విడి భారతీ ! లే రెమ్ము.

1191-1197

*

*

మునిఁగి తేలుటకుఁగా ముందంజ మనది

పూలు పింగారించి పూసి గండంబు

కలుముంత పట్టించి గంతు లేయుదము

పదవాక్యమాధుర్యము

ఈగ్రంథమునం దచ్చటచ్చటఁ గొన్నికొన్ని వాక్యములు కడుంగడుమృదుమధురభణితిలో వ్రాయఁబడినవి. వానియం దలరారుచున్నపదములపొందిక ముద్దులొలుకుచున్నది. ప్రియికముగ నంతటనుఁగూడ నిరతిశయమో దావహము లగువితనితమాటలు దేశ్యములు విచ్చలవిడిగ

వేదజల్లింపబడి సాంపులనింపుల నింపుచున్నవి. అట్టిపదములలో గొన్నింటిని ముదాహరించెదను.

పసరును దైములు - చిరుగుబాటులు - గడ్డలాయలు - ఆరవిష్వర
బూలు - వశిగుంటపల్లి - నూగమిసాల - పనిమాపులు - చూపడు
చుక్కలు - ఆరమునపల్లి - ధేతాకడము - ఆత్తరుబట్టి

ఉపపంహృతి

మొత్తముమీఁద గ్రంథము మిక్కిలిరసవంతమై, ధారాళమై, సహజమనశోభితమై, సలక్షణమై శ్రుతి కింపు గూర్చుచున్నది. ఎంత చదివినను జదివినకొలఁది రసము చిప్పిలుచున్నది. ఆంగ్లభాషయందు నిరతిశయక్రీని గడించిన మిల్క్ కవిశేఖరుని వాక్కుధామాధునికి సరితూగునట్టిచక్కనికైలిలో వ్రాయఁబడియున్నది. గ్రంథము పరిశీలించువారి కనువాద మనిపించక స్వతంత్రిరచనవలె గనుపట్టుచున్నది. ఇట్టిగ్రంథము రచించి మిల్టనుకవియొక్క కవితాసుధారసమును జవిచూడఁగలభాగ్యము నాంధ్రలోకమున కిచ్చిన శ్రీ విశ్వనాథ శాస్త్రిగా రెంతయు వందనీయులు.

క వి దీ వ న లు

(సంస్కృతము)

ఉ. ఈదృశపాండితీబలనమేతమహాకవితాకళాసము

త్వాదితమాధురీలలితపావనభావసవీనకల్పనా

హ్లాదరసప్రసారనవిలాసప్రబంధనిబంధనైకన

మోద మొనంగి శంకరుఁ డమోఘదయక మిముఁబ్రోచుఁ

[గావుతఁ.

(అచ్చ తెలుగు)

ఉ. చల్లనినన్నజాజాలపనందులఁ జిందుచు, నందచందముల్
కొల్లగ గుప్పచుక, జవులఁగూర్చెడివల్లుల నొల్లుచుక, జగం
బెల్లెడ నిండుకీరిలి గడించుటకై పెరబాసకబ్బముల్
మెల్లగఁ దెల్లునేయుకలిమిఁ సిరిసెన్నిటి మీ కొనంగుతఁ!

గ్రంథాశీస్సులు

(సంస్కృతము)

శా. జ్యోతిరాగవినుతనాంశుకలనచ్చాతాంకురాస్వాదనం
జాతామందకమాయకంఠకలకంఠాలాపలీలాపఘో
ద్భూతాఖండరసానుభావరుచిరామోదానుసంధాయక
ఖ్యాతింగామవిలాసకావ్యము జగత్కళ్యాణమున్సూర్పుతఁ!

(భాషాసమకములు)

సీ. సారసారస్వతాపారవాగ్గోరణీ
వితతవిద్వన్మనఃప్రీతి, రీతి
వెఱుపుఁబోఁద్రోలి యబ్బురఁపుఁదెల్విని లోన
వెలిఁగించుకపురంపుఁ బలుకు, పలుకు
ధర్మసంస్థాపనార్థప్రసక్తప్రబో
ధనమాధురీరసాధార, ధార
కమ్మకస్తురిలేడికన్నె చెంగున దాఁటు
తఱి గుమాయించునెత్తావి, తీవి

గీ. ఈదృగానందరససముత్పాదనాథ్య
మయి జగంబులకుఁ జోలియనఁగఁ బరఁగు

భవ్యకామవిలాససత్కావ్యయశము
సతముగా నిల్చి తెలుపుల సాకుఁగాక !

౪. విలసితమాలతీసుమనవీనపరీమళసారపూరమై
తెలుపులు తేటలుం దనిపి తీపుల జోవెడిజంటి తేనెయై
కలితసుధారసోపమిత కామవిలాసకవిత్వ మీధరణ్
గలువమగండుఁ జక్కలునుగల్గినదాఁక వెలుంగుఁగావుతఁ !

౫. భాషానతీహస్తపద్మనీధువులకై
గుదిగొనుగండుతుమ్మెదలరొడలొ
సవ్యకావ్యవిలాసనారీమణీనాట్య
మందునఁ జిటిలిన గందవొడుతూ
భవజటాజూటనంభవనాకవాహినిన్
బారలెడితరగతుంపురులపనలొ
ఘననందనోద్యానవనకోకిలాంగనల్
చేరినపాటకచ్చేరిహోయలొ

గీ. యనఁగ మాధురీసాధురీతిని వహించి
చదువరులఁడెందమున హాయిఁ గుదురుపఱచి
విశ్వనాథరచితకావ్యవిమలఫణితి
దెసలు మసలఁ గీరితిఁ దీర్చి దిద్దుఁగాత !

(అచ్చతెలుఁగు)

ఉ. చల్లనిమల్లెపూల నెకసక్కములాడెడినీటుఁ జూపి మా
యుల్లముపెల్లిగొల్పుచవులుబ్బెడుకబ్బమునబ్బురంబుగన్
దొల్లిటివల్కుఁజేనియలతో సరితూఁగడికైతఁ బూన్చి మీ
రల్లితి రియ్యజే దెసల నల్లుచు నిండుయనంబుఁగాంచుతఁ.

XXIV

Kam'vilasam is sure so fine
That moon grows pale unfit to shine
With equal grace and hence perchance
Pours down on earth her milky glance.

The lulling fragrance of the rose
Mingl'd with skylark's melody close
Filtered into a song refined
Kam'vilasam is then defined.

గుంటూరు, }
20-3-'35, }

ఇట్లు
విష్ణునిగను బుధవిధేయుఁడు,
అచ్యుతుని వేంకటాచలవతిరావు.

DEDICATED
TO
VIRTUE

మాత యనుజాత కూతు నా మానినీమ
తల్లికల నెల్లఁ దలఁచెడుధర్మమతికిఁ
బరులఁ దండి భ్రాత సుతులవలెఁ దలంచు
నతివ కిద్దాని నిత్తు నే నంకితముగ.

ఇందలి పాత్రలు.

—శివశివ—

ఆనందపురాధిపతి జ్ఞానేశ్వరుడు
కుమారులు శమదములు
కుమార్తె నత్య లేక సతి
కాముడు వాని పరివారము
ధర్మదేవత
కొందఱు గొల్లలు

శ్రీమత్పరమేశ్వరాయ నమః.

కామవిలాసము

శ్రీకరం బగుబ్రహ్మసృష్టితత్త్వంబు
వేదశాస్త్రంబులవేదాంతవీధి
నగణితపురాణేతిహాసములయందు
ఋషులు తత్తుల్యులౌ కృతికర్త లమల
గంభీరవాక్కులఁ గావ్యములఁ దఱచు
శాసించి సూత్రముల సంతరించినను
దేశకాలంబుల దిద్దుపాటండి
ధర్మసూక్ష్మపుగతులు తాఱుమాఱగుటఁ
గాలగతి కనుగుణము కవిగణము గాంచి
పునరుక్తి నాఁబోక పుణ్యగతు లిచ్చు.

10

సత్యసూక్తులు కథల సరళముగఁ దెలియ
వ్రాసి యిడుచుందు రదె భవజలధితరణి
నైతికమార్గంబె న్యాయ్యమని తెల్పు
నియమవంతులె గాంతు నిండునుఖ మంచు

సాధు లాపద ముట్టఁ జకితులై యుండ
 దైవమే ది క్కగును ధర్మమే తుదకు
 జయమందునని చూపు సరసచరితంబు
 నూత్నవస్తు వటంచు నుడిఁ దొల్లఁ దెల్పి
 లలితకలావేత్తల కభినుతి నేసి
 పోయఁ గాంచినబుధునిభావంబు మెచ్చి
 రంగమున వెలిపుత్తు రసికు లెఱుంగంగ.

20

*

కలదుగా లోకమునఁ గంటకప్రతి
 రాచబాటలఁ దిరుగురమణుల నొంప
 బాధించుదురాతిఁ బ్రభుఁడె శిష్యించు
 ధర్మమే హావంబుఁ దాల్చి భూస్థలిని
 విధిక్రత్యమున కై నవేషంబు వేసి
 కన్నడక పెన్దవిలి కాపాడుచుండు.

ధర్మజేవత యదే తరలి మునిమాపు
 పనిఁబూని వేవేగ న్వర్గమున్ వీడి
 ధరణిఁ బాదమునెట్టి తనలోనఁ దాను
 జర్చింప మొదలిడినసరణి విననయ్యె
 సామాతపల్కుల నాలింపుఁ డీరు.

30

[స్వర్గమునుండి భువికి దిగివచ్చుచు]

ప్రవేశము - ధర్మదేవత

(తవలా)

స్వర్గమర్త్యములకుఁ జాలయంతరము
గన్పట్టెఁ ద్రుటిలోనఁ గన్మూసి తెఱవ
శ్రీలకు సారమై చెలఁగుస్వర్గంబు
తేజోవిగాజితదివ్యధామంబు
భూరిమనోగతిఁ బోయెడువారు
మృత్యుముఖంబున మిడుకనివారు
దుర్గతి నెన్నఁడుఁ దూలనివారు
పూర్ణసుధాంబుధి మున్నెడువారు
జివ్వన ముడుగనిజన మట నుండు
జలదంబు లలమనిచద లచట మెఱయుఁ
జక్కలనగ భులు చూడ్కులఁ దనువు
మించులకాంతుల మిన్నలరారు
మాదుతం బాలయును మందమందముగ
సుమరాజినెత్తావి చొక్కించు మనము
నందనోద్యానమున నాకవాసులకుఁ
గల్పభూజంబులు గల్పించు నతము
ధరియింప వసనంబుఁ దాల్పు భూషణును

రసయుక్త మన్నంబు రసన కింపైన
పరిపక్వఫలరాజి వలచుపూజేనె.

50

బహుభోగముల నిట్లు స్వర్గంబు వరల
ధూమంబువలె గప్ప దురితసంతతులు
తిమిరసంకుచితంబు తిలయంతభూమి
కలవిప్పునేత్రముల్ గానంగలేవు
కరణంబు లున్నవి గావు పనిఁబూన
మృత్యువు వెన్నంటి మెఱుకుఁ బ్రాణంబు
దుఃఖముల్ బలిమిమైఁ దూలించు జనుల
సుఖ మన్నమాటయే సుంత లేదాయె
జననమరణంబులే జపమంత్రీ మాయె
నజ్జానతిమిరంబు లలమె నంతటను
దుర్వాయుదూషితదుర్గంధతలము
కర్మబీజం బిలఁ గల్పించు నెవుడు
జీర్ణమా వసనంబు చిత్తవిభ్రాంతి
కృత్రిమభూషణాల్ ధృతి లేనిబ్రదుకు
చవిలేనియన్నం బసారసంస్పృతియుఁ
నీమంటిపెల్లకై యిల నజ్జఁ డగుచు
దుర్మార్గగామియై తుల్కి దా నరుఁడు
నీచాశ్రయంబున నిజబంధనంబు

60

సత్వదూరుం డొచు నకలకప్తములు 70
వనిబూని సమకూర్చు స్వర్గముం గనఁడు.

మన్నిట్లు దుష్పంకమగ్నమై యున్న
నిచ్చోటనే యుండు నెక్కడే నొకఁడు
ధర్మమే వర్మమై ధైర్యమిడి కావ
సత్త్వంబె సారమై సాయ మీఁ గాంచ
శుద్ధవిజ్ఞానంబె శోభనం బిడఁగ
శుష్కవివాదంబు శూన్యమై తలఁగ
జ్ఞానభాస్కరదీప్తి స్వర్గంపుఁబథము
ముదముతో వెల్లింప మున్నుండు సాగి
ధర్మమే స్వర్గంపుఁదాళముఁ దీయఁ 80
దనచేతిచవి యగుచుఁ దలఁగ బంధములు ;

అటువంటిధర్మాత్ముఁ డాపదల్ పడక
వెన్నంటుదురాతివితతిఁ దూలించి
చద లంటుకామాదిశలభజాలమును
జ్ఞానాగ్ని కీలమున శమియింపఁజేసి
విభునియాస్థానంబు వినయమునఁ జేర్చ
వలెనన్న కార్యంపుభరము నాపాలు
ప్రభుత పెట్టినయాజ్ఞఁ బాలింపవలదె ?

కాకున్న నీపాపగర్తమున కేల
నే వత్తు దివి వీడి నిత్యంబు నిటకు ?

90

నేఁ డొక్కకార్యంబు నెఱవేర్చవలయు
నీదుర్గమారణ్య మే దరియఁజూచు
కారణం బది యేమొ కలయఁ దెల్పెదను.

జ్ఞానేశ్వరునిబిడ్డ సత్య యౌ సాధ్య
యనుజులు శమదము లనుసరింపంగ
విద్యాగురునిఁ జేరి వీడ్కొల్పు వడసి
జనకుసంస్థానేశుశారదోత్సవము
గాంచఁగ్గాఁ జనెడు నీగహనమార్గమున.

ఈవనిఁ బడిపోవునేవానికేని
దెరువు గానఁగరాదు దిక్కు లేర్పడవు
తరణిఖరకాంతులు తబ్బిబ్బు లగును
కాటుకన్నోమ మొల్చు ఘనతరుణుఁడత
శివము జంకించు నిశిఁ బథముఁ గనక
తిరుగాడుపాంథులధీరతల్ సెడఁగ
లేతవయసున వారిలీలాంకురములఁ
గవ్వముల కెఱ గాక కని కావవలయుఁ
గలరూపు దెల్పెడఁ గనని వివశటి

100

గాధల గీతములఁ గవు లెన్ననట్టి
చరితంబు చిత్రింతుఁ జవు లూట వినుడు.-

మదుడు నాఁబడెడునున్న త్తమాననుడు 110
మాత్సర్యయుతుడు దుర్మతి లోభివాడు
కోధతామ్రాక్షుండు కూరికర్కుండు
మోహవిభ్రాంతుండు మొఱకురక్కనుడు
ద్రాక్షపండ్లరసంబుఁ దా నాదిఁ గనెను
తాఁ ద్రాగి తనసతినిఁ ద్రాగించినాడు
సతిగాదు మారెమ్మ సజ్జనులఁ గలఁచు
నిల్లాలిచేబడ్డయి లెల్ల మాఁపు
నువిద యిచ్చినదాహ మొడలెల్ల గుల్ల
నరులెల్లఁ బశువులై నతిఁజేతు రంత ;

లయ్య దొక పాలై న సమ్మనేజంపి 120
పుట్టినకొడుకంచు భువిఁ బేరుఁగాంచి
కాముఁడని పిలువంగఁ గాంచె దుర్యశము
మోహోదిగుణపుంజములపుట్టినిల్లు
మంత్రీమాహాత్మ్యంపుమహితాలయంబు
మందులఁ జేఁబూని మూయలూఁ డుండె
దారి తప్పినయట్టి ధైర్యసాగరుల

గహనసీమలఁ జొచ్చుగంభీరమతుల
సాంద్రతమోమగ్నసజ్జనోత్తముల
దప్పికై తారాదుతారుణ్యవతుల
దారికై పాతాడుతరుణీజనంబు
మంచిమాటలు చెప్పి మనసు కరఁగించి
మర్యాదఁ బాటించి మార్దవముఁజూపి
యాతిభ్యమున నెక్కు- డాదరముఁ దెల్పి
హృదయ మాకర్షించి హింసలకుఁ గడఁగు.

130

తనచేతి క ల్లింత త్రావించినపుడు
నరరూపు మాటకే నరుఁడు గాకుండఁ
బశుశిరము గల్గునరపశువుగా మార్పు
నతులద్విపాత్పశు వనెడునామంబు
బిరుదుగాఁ దగిలించి పెంచుఁ గుక్కలుగఁ
జూచుటకు నరులైనఁ జొప్పు పశువులదె
విషపానమత్తులై విషయగర్తమున
సుఖ మున్న దనితలఁచుశుద్ధపశుసములు
కన్నవారల మఱచి కాంతల న్బాసి
బంధుభావము మాలి పండులై యుందు);

140

ఈనరపిశాచ మొం డీయడవి నుండు

వానిహస్తమునుండి బాల ననుజలను
గాపాడవలె నంచు భునుడు స న్నంపె.

(చకితయై)

అనుచరులు గూడిరా నాడంబరముగఁ
గాముఁ డీవనములోఁ గాలూన నోపు ;
ఇది యేమివాయు విటు లింపుఁ గోల్పోయె
దుర్గంధమయ మయ్యె దుర్మార్గుఁ డిటుల
మార్గంబు నరికట్ట మసలఁగా నోపు.

150

నావేషమును మార్చి నాదీప్తి యడఁచి
గొల్లబోయఁడ నగుచు గుప్తముగ నిచట
భూరుహగ్రామమునఁ బొంచి నే నుండి
కామువిలాసంబు కనులఁ గాంచెదను ;

అప్రమత్తత నుండి యనువైనవేళ
శ్రుతి మించి పోసక పోతుఁ గన్యకను.

(అదృశ్యురాలగును) (గమకము)

కానలో దూరానఁ గలకలము వినవచ్చె.
చలవట్టె రేయిరులు నహచరులు హోధుండు
లోభుండు మోహుండు లుప్తవిజ్ఞానియును

160

బలసికొలువఁగ వనము ప్రతివచన మీయంగఁ
 బెడబొబ్బ లడరంగఁ చీతిగాఁ గాముండు
 పానపాత్రయు నలపు బాణంబు నిరుగేల
 ధరియించి తూలుచుక దర్బారు సాగించెఁ
 దనవారితో నిట్లు దర్పంబులను గొట్టె.

కాముఁడు :—

కాపరి రేచుక్కఁ గాంచి తనమంద
 వేవేగఁ దోలుచు విడిచెఁ గాననము
 దిననాథు కనకంపు దివ్యరథ మంతఁ
 గడఁజేరి దిగఁ జారెఁ గడలిలో నివుడు
 వ్రాలునూర్చునికరపాలికాకాంతి
 యూర్ధ్వప్రసారమున నుడువీధిమబ్బు
 టంచుల కెగఁబ్రాకి యలముకొనఁదొడఁగె.

170

కనుమొఱుగి యినుఁ డివుడు కడలికడ మీటి
 పూర్వదిశాప్రాంతభువి జేర నేగె
 మురిసి దిక్కాంతతో ముద్దాడఁబోయె
 మన కిద్ది పుంచినమయ మగును గాదె
 ఆడుటకుఁ బాడుటకు నానందవార్ధి
 మునిగి తేలుటకుఁగా ముందంజ మనది

పూలు సింగారించి పూసి గండంబు
 కలుముంత పట్టించి గంతులేయుదము
 బుఘఁడును దాంతుండుఁ బుణ్యవ్రతుండు
 ననుభవజ్ఞానేంద్రుఁ డతివృద్ధతపసి
 నిదురకు లోనైరి నిర్వీర్యు లైరి ;
 ఉన్నతకులములో నుద్భవము మనది
 ఉన్నతదీప్తులయుద్ది గాంచుదము
 తారలు రేరాజు తారుణ్యధనులు
 గగనాంబురాళిలో ఘనకలితతరణి
 సుతాహమున నెక్కి యుచ్చైస్స్వనంపు
 గానముల్ మధురంబుగాఁ బాడి రదిగొ !
 ఆడుచున్నవి జలధు లాగానగతికి
 దేవకన్యక లిసుకతిన్నెలం గూడి
 పవడంపుఁదీవలను బనరుముతైముల
 విరఁజిమ్మి యెగఁబోసి వింతగా నాడె.
 వనకన్య లందందఁ బర్వు లిడుచుండి
 విరివిగా సెలయేళ్లు వెనుదవిలి పాడె
 పిల్లతెమ్మెర లొలసి విలిచె ముద్దులను
 చందురుం డది కాంచి సరసముగ నగియె
 వినఁగాంచి కుజరాజి విరియ నవ్వినది

180

190

పుష్పవతి లతకూన పూని తలయూచె 200
కందరార్భటుల గిరి గద్దించి పలికె.

ఆటపాటల నంద అటు గలిసి మెలసి
నిసి గడుప మన కిప్పుడు నిదుర పనియేమి?

ఆనందమునుగూర్చి హాయి యనిఫించె
మోహముండు మేల్కొంచె మొగిసె మోహంబు
రససాంద్రశీలిలో రండు పాల్గొనుడు
వగటికాంతులలోనఁ బండుపాపములు
తమము పాపపుమాటఁ దలపెట్టఁబోదు
జోహారు మాయమ్మ ! జూదరులతల్లి !

తిమిరంపుఁదెరలోన దివిటీలముందు 210

మోముఁజూపవె మారి మోడిగలముగుద !

కాలరాత్రీయ గన్నకందు తాఁ బెఱిగి
బాయుగోళం బంత వ్యాపించి యొకట
నాడఁ బిలుచుచునున్న దతివ మి మ్మిప్పుడు
కాంతమై నీలమై ఘనసామ్యమైన
నీదువిహాసంబు నిలఁబెట్టు మమ్మ !
మాయలు మంత్రాలు మనసిచ్చి కొలువ
సతతంబు నీకార్యసాధనకుఁ బూను
సరసుల మముఁ గాంచు సఖ్యంబు నెఱపు

నీయానల న్నేము నెఱవేర్చువిధము 220
 గాంచి యానందింపఁ గానలో నిలుమ !
 ఒక్కటే న్దిగవిడువ కోర్చి పనిసేతు
 మీరేయి వేగకే యింతిరో వినుమ.
 ముగుద యుపాకన్య పులకించి లేచి
 సల్దనల్ తెలుపాట సమ్మకము గాంచి
 నిశ మాదువృత్తంబు నిరయమై తోఁపఁ
 గొండెముల్ రవితోడఁ గూర్చులోపలనె
 నీయానలను మేము నెఱవేర్తుమమ్మ !
 రంజోయి సఖులార ! రంగతల మిదియె
 గుడికట్టి చెయిచఱచి కుప్పించి దుమికి 230
 తేలియాడఁగ రండు తిరిగి యీస్థలిని.
 ఆశ్చర్యచకితుడై యాటాడ మాని
 మెలఁతపాలుపునుబట్టి మిత్తులం జూచి
 కార్యసాధనఁ గోరి కాముఁ డిట్లనియె.

కాముఁడు :—

(తనవారితో) (గమకిము.)

పో పొందు వేవేగఁ బొదలమాటున కిపుడె
 యీస్థలప్రాంతముల నెక్కడో వినవచ్చె
 తప్పుటదుగులజాడ దారి తప్పినయొక్క-

యభిమానవతి కన్నె యనిపించు నాప్రజ్ఞ
 పదిమంది మన మున్న భయమందఁగా నోవుఁ
 బో పొండు పేనేగఁ బొదలమాటున కిప్పుడె. 240

(తవలో)

ఆజ్ఞ విని సఖులెల్ల రటు మాయమైరి
 కత్తెరబోనుగాఁ గాంచ నాగృహము
 నారంగు నాహూయలు నామంత్రమహిమ
 నావిలాసం బంత నమ్మఁగాఁ జనుఁడు
 మాయమ్మ మారెమ్మ మందలో నుండు
 పశుకోటి నేమించి పాలింతు నేను
 మాయమంత్రం బింత మాయింపనేని
 తూలమటు వాయువునఁ దూలింపనేని
 వెలయించి కనుకట్టు విభ్రాంతిఁ గొల్పి
 తాటుమాటుగఁజేసి తంత్రంబు పన్ని 250
 దర్పంబు విడనాడి దయఁజూపనేని
 బీద సంసారి యనువిశ్వాస మొదవఁ
 దీపు లొల్కెడుపల్కుతేనె లందిచ్చి
 మానరక్షకు నట్లు మర్యాద విడక
 వర్తించి హృదయంబు వశముఁగొననేని
 అభిమానవతి కన్నె యనుమాన మందు

వలఁబడ్డ మత్స్యంబు వలదు విడువంగ
నిదె యిటుల రానయ్యె నీకన్నెమిన్న
పొడసూపకే కాంతుఁ బొలఁతియంతరము.

వ్రజేశము - పత్య

(తనలా)

వినవచ్చెఁ గలకలము నిఘినాంతరమున 260
 శ్రుతి నమ్మఁ దగినట్టి శుభమాదర్శి
 మధుసానమత్తులై మర్యాద విడిచి
 విషయసుఖముల కెపుడుఁ బ్రియశిష్యు లగుచుఁ
 జోరులై జారులై జూదములై పనిగ
 రాత్రులం దిరుగాడు రక్కసుల మూఁక
 ప్రతిభావ లనితోఁచుఁ బరికించి చూడ.
 ఖలులు గూడినచోటఁ గా లూన రాదు
 మానభంగము నేసి మర్యాద యనును
 సాధులఁ బీడించి సరసమది యనును
 కానిమ్ము చూడవలె గతి లేని యపుడు 270
 దిక్కులే దనరాదు దేవుడే దిక్కు
 సాహసంబున లక్ష్మీ సమకూరుఁగాదె
 శీలంబె సాధ్వికి శితఖడ్గ ధార

చేరవలె జూదరులఁ జేతఁగొని యుక్తి
 దారియేర్పడ గృహముఁ దఱియఁగా వలయు.
 నాయనుఁగుసోదరులు న న్నిచట విడిచి
 యాయాస మనఁబోక యతిప్రీతిఁ గదలి
 యీతరుచ్చాయల నీరేయి గడుపఁ
 గా నెంచి వనలక్ష్మి కారుణ్యబుద్ధి
 విడురుచిరఫలరాజి నెటులొ కొనివచ్చుఁ
 బనిఁబూని యాకుంజపాళిలోఁ జొచ్చి
 జాగయ్యె రాలేదు సంధ్య మీఱినది.

280

ఏలతమ్ములు తడసి రెచట నున్నార
 లీచింత హృదయంబు నేర్పఁగాఁ దొడఁగె.
 కాంతారసీమలోఁ గడుదూర మేగఁ
 దిమిర మంతటఁ బ్రాకఁ దెన్ను లేర్పడక
 తారాడుతమ్ములఁ దమము ముచ్చిలెను
 దొంగవే రజని ! యోదోషంపుఁబోవ !
 దొంగపు కాకున్న దొనఁగుఁ దేజాతె
 దొంగపు కాకున్న దూరమున మింట
 వేలొడి వెలుఁగిచ్చు విమలోదురాజిఁ
 బలుమాటు తైలంపుఁ బ్రాతిలేకుండ
 దిక్కులు గనలేని తెరువరికిఁ బ్రీతి

290

దారిఁ జూపుచుఁ గ్రాలుధర్మమూర్తులను
నీగర్భమున డావ నీతియే నీకు ?

నిశ్చయం బిచ్చోట నే విన్నయట్టి

త్రాగుబోతుల హాస్యతంత్రంబు నడచె

నంతలో నేమాయె నాశ్చర్యమాయె

మటుమాయమైపోయె మానవునిజాడ.

ఏమి కానోపునో యేమి తోచ దిక్కఁ

బలుపోకలై మనసు భ్రాంతిచేఁ గలఁగె

దయ్యాలు భూతాలు తలపులోఁ దోచె

నచ్చుగా వికటంపుటాకృతులు పిలిచె

వాయుజిహ్వాలయందుఁ బ్రతిభాష లేడలె

నడఁదలో నెగఁబ్రాకె నీతీరు భ్రాంతి

యిసుమంతఁ గలఁచిన దేమంచు నగితి.

భూతాలు ప్రేతాలు భువి నన్నె పుట్టు

క్షణములో మనసులోఁ గన్పట్టు నుడుగు

సత్యశీలుర నెందు సంకల్పధనుల

నాత్మవిశ్వాసమున నతిధీరమతుల

భ్రాంతిఁ గొల్పఁగనోపు, భయపెట్టఁగలవె ?

స్వాగతం బమ్మ ! విశ్వాసమా ! రమ్మ !

నిష్కలుషమతి వంచు నీకనులు దెల్పు ;

300

310

ఆకాలతాతన్వి ! యలిపూతచరిత !
 నాయండ విడిపోక నాతోడు కమ్మ !
 బంగారువనలీనుపక్షద్వయంపు
 దివ్యకామిని వమ్మ తెలియజాలుదును.

కన్దోయిఁ గన్పట్టెఁ గాంతరూపంబు
 విశ్వాన మూనంగ వేవేలకనుల
 విధితరణి దరిఁ జేర్చు విపదబ్ధి మునుఁగ
 అవినీతు లెల్ల నా యాత్మేశుబంట్ల
 పాపాత్ము లాత్మీయబంధములు గోరి
 చేతులారఁగఁ జేయుచెనఁటిచేష్టితపు
 ఫలరూపమున మించి బాధించుఁగాని
 పడఁతులశీలంబు పరువు మర్యాదఁ
 గాపాడ నీశుండు కరుణతోఁ గాంతి

320

గల్గి భాసిలుదివ్యకామినిం బంప
 దుర్మతుల్ నతిఁజేర దుష్కరము గాదె !
 మోసపోయితినేమొ మోహమో యేమొ ?

మొయిలుచానలముద్దుమోముతేళ్ళేమొ ?

330

తరులయంతరమందుఁ ద ఘ్నమనిపించె
 శుభనూచకం బిద్ది శోధింపవలయు.
 కంఠోక్తిఁ బిలువంగఁ గాదు సోదరులఁ

గాన వైశద్యమునఁ గాంతారసీమ
కడముట్లఁ బ్రీతిభాషఁ గల్పింపనగును.
యత్సంబు ఫలియించు నంచు సుత్సాహ
ముదయించి పోడ్బలం బొడవించె లోన
నాతమ్ము లిందింద నడయాడనోవు.

చల్లగా గాలిలో నందేశ మట్లు
శ్రుతివుటి గానంబు సాచ్చినంతటన
శబ్దాధిదేవత చాయనే వచ్చి
తమ్ములు ననుజేర దారి యేర్పడును.

340

(పాట)

వీద్యద్విమానాల విహరించుశారదా !
పవమానభవనాల వసియించుశారదా !
కంటి కేరూపానఁ గనరానిశారదా !
గంగమలకల మలఁగుగానంపుశారదా !
చక్కాంగ మాత్మీయచరితంబు వావిడిచి
విలపించి వినిపింప వినుఘాన కోదార్పి
వనులలోయలలోన వసియించుశారదా !
ముద్దుఁగొల్పెడువారె మోహనాకాశులే
దుర్లభుఁడు నీప్రియుని దోషించువా రంచుఁ

350

బూలపొదరిండ్లలోఁ బూలఁతి దాఁచితివేమొ
 న్యాయ్యమా తెల్పవే నాచిన్ని శారదా !
 నినుఁ బ్రార్థనమునేతు నిశ్చలముగా నాదు
 గానంపుఁ బ్రీతిభాష కాననం బంతటా
 బ్యాపింపఁగాఁ జేయవలె నమ్మ శారదా !

కామఁడు :—

(తనలో)

దివ్య మున్నత మితీరుగానంబు
 మనుజుకాంతలలోన మహిఁ గానఁగలమె ?
 మానుషాతీతమా మహిమ గప్పట్టుఁ
 జోద్యముగ నాకనము శ్రుతి మేళవించి
 వాయువునఁ బ్రీతిభాష ప్రాభవముఁ జూపె
 శాంతమా యామినిఁ జల్లగా లేచి
 మది నిండు గాన మంబర మావరించె
 గిరినిర్ఘరీకాంతగీతములు వింటి,
 మాయమ్మ మంజులమదకలితగీత
 ములు వినఁ గంటి వే మూర్ఖులొ మృదుచి
 యాత్మను బంధించి యనువు స్వస్థలికి
 పూతమై హృదయమై ముదముఁ జేకూర్చి
 స్మృతిగల్గి శ్రావ్యమా మించుగీతంబు
 లెచ్చటా వినఁ గాన నింతవఱ కేను,

860

870

పల్కరించెద నీమె వలయు నారాణి !
 ఎవతెవమ్మా ! యిట్టు లీఘోరవిపిన
 నీమకు రానేల ? చెప్పగదవమ్మ !
 వనదేవతవో యేమొ వనము పుష్పించి
 యామోద మొలయంగ నతివ పాడితివి.

సత్య. దేవతను గానోయి తెలియు మోయయ్య
 సరిగాదు నుతినేయ సాదు గొల్లండ !
 శ్రుతిఁ బెట్టదగ దద్ది త్వ ప యడ్డుపడదె ?
 గానసామర్థ్యంబు గర్వించి చూప
 నీరీతి పాడ లే దీకానఁ దమ్ముఁ
 గుట్టలఁ బెడఁబాసి కూడఁగాఁ దలఁచి
 యర్థినై దివ్యశబ్దాధిదేవతను
 బ్రార్థింపఁగా నింత పాడితిని సుమ్మి.

380

కాము. కాంతరో విడిపోవఁ గారణం బేమి ?

సత్య. దారి కొత్తది యిట్టి దట్టంపుటడవి
 సంధకారముఁ గ్రమ్మ నడుగఁగావలెనె ?

కా. తోడ నడచెడువారు దూర మెట్లయిరి ?

స. చనిరి పసిరికబీట శ్రమవాయ విడిచి.

కా. మూర్ఖులో ! క్రూర్యమో ! మోసగించుటయే ?

స. వలియూట నీరుఁ దే వడి నేగిరోయి.

390

కా. ముగుద వగునిను వీడి పోగల్గి రెట్లు ?

స. రాజిల్లు కవలోయి ! రమణీయతనులు
త్వరలోపఁ దిరిగి రా భావించి చనిరి.

కా. అంధకారము లలమి యడ్డఁగా నోపు.

స. ఎంతలో దురదృష్ట మిటు నన్ను ముట్టె !

కా. నీశ్రమ దగఁజాల నిలిచి బాధింపఁ
దమ్ములకై చింతఁ దపియింతువేమొ.

స. అనుజలజాడకే యతిదుఃఖ మొదవె.

కా. కౌమారధుర్యులో ! కలితయావనులొ !

స. నూనూగుమీసాలనూత్నయావనులె.

400

కా. పగలెల్లఁ బాలములోఁ బాటుపడి యెడ్లు

కా భీద్యుకొని యింటికై వచ్చువేళఁ

గూటికై కర్షకుఁడు కూర్చున్నవేళఁ

గంటినే కవలను గనువిందుగాను.

ఆచిన్నిమలచేత నతిమధుద్రాక్ష

వందిట నడయాడుపడుచువారలను

బండుగుత్తులఁ గోయుభాగ్యకాలురను

గనులారఁ గంటినే కాంతిరో ! నేను

నుందరాకారులే సుర లంచుఁ దలఁతు

దట్టంపు మొయిళు లందంపుహరిధనువు
 లాటపట్టయినట్టి యానందధనులు
 దృక్పథంబునఁ బడ్డత్రుటిలోనవారి
 నర్చింప మనసాయె నాశ్చర్యమాయె.

410

పనితరో! నీవారు వారలే యైన
 నీకు సాయముఁ జేయ నీవెట రాక
 సమధికసుఖదంపుస్వర్గ మని తలఁతు.

స. మంచిమాటాడితివి మాయన్న ! నీవు
 వేగ నే నటఁ జేరు విధ మింత తెల్పు.

కా. ఆచో టిటకుఁ బశ్చిమాశగాఁ గలదు.

స. అంతమాత్రాన కోయన్న ! యచ్చోటు

420

నీయుడుకాంతిలో నీకాటుటడవి
 దారి తెలిసినవారె తబ్బిబ్బు వడఁగ
 ధైర్య ముండిన నేమి తగినసాయంబుఁ
 గాంచ కేఁ జేరంగఁ గవ్వమని తోఁచు.

కా. నందు లేఁ గాంచనివి చానరో ! లేవు
 విహరింపనిబయళ్లు వెలఁదిరో ! లేవు
 సెలయేటితీరాలఁ జిటుదుబ్బులందు
 గడ్డలోయలయందుఁ గవులఁ బొదరిండ్లఁ
 గోరి తిరుగనిచ్చోట్లు కొమ్మరో ! సున్న

ప్రతిదినంబును దిరుగుబాటలే పడఁతి !
 తాతముత్తతల తావులే తగుణి !
 సీతమ్మ లీకోస నెలవుకొనియున్న
 హద్దు చాటక యిందె యాయువకు లున్నఁ
 దెల్లవారెడులోనఁ దెలియఁ జాలుదుము.
 గూండ్లఁ గాకులు లేచి కూయుటకు మున్నె
 యనుజన్ములను గాంచనగును మన కబల !
 ఇంతి ! మన మదృష్టహీనులమె మైనఁ
 గనిపట్టి నీవారిఁ గాంచునందనుక
 నమ్మిక నాతోడ నాపూరియింట
 సుఖజీవనం బిత్తు నుదతిరో ! రమ్మ.

430

440

న. నజ్జనుడ ! నీవల్కు నత్యమని తలఁతు
 నిండునమ్మికతోడ నియతి గన్పట్టె
 విశ్వాన మనువిమలవిఖ్యాతధనము
 రాజహర్ష్యములందు రచ్చకొట్టముల
 దివ్యసాధములందు దీపించు ననుట
 నమ్మ లే మది నటన న్యాయ మట నున్న
 గగనకుసుమముఁ దెల్లకాకినే గనుట
 శశవిషాణముఁ దివిరి సాధించినట్లు
 పొగచూరుపూరిండ్లఁ బారి బీదలిండ్లఁ

దలఁగక నియతమై ధర్మమై నిలుచు.

450

(తనలో)

ఈసాధుసాచివ్య మేఁ గొనఁగఁజలయు
నింతకన్నను రక్ష యేడ నేఁ గాంతు ?
దేవ! న న్నొకకంటఁ దేరికొనఁ జూడు
నాకల్మి యత్నంబు నాపాటి గనుము.

(ప్రకాశము)

చనుమయ్య మున్నుదు చనుదెంతు వెంట.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

2. స్రవేశము - అన్నదమ్ములు - కవలు.

(వని మఱియాశంకల)

అన్న:-తారకామణులార! తలఁగలే తెరను.

చందురుడ ! నీమోము చవి యింత చూపు

దారిఁ బోయెడువారు దరిఁజేరి యిచ్చు

నాకీస్సు లతిప్రీతి నందుదురుగాదె !

460

నీరదమాలలో నీటుగా మోము

తొలకరి మెఱపువలెఁ దులకింపరాదె !

అంధకారము గూడి యగపాళిసిడ

లలమఁగా నతితీవ్రమై రేయి యడరె.
రాజు లేకున్నట్టిరాష్ట్రమై తోచె.

అధికారమును జూపి యాదరం బిండు.
మీబలం బీయిరుల మీరలేకున్న
నేపూరిగుడిసెలో నేమూలనైనఁ
గొలుచుఁ జోద్యమా కావ్యంపు దివ్య
మా కింతసాయమై మార్గంబుఁ జూప
నదియె చూపుడుచుక్క యగుఁగాదె మాకు !

470

తమ్ముడు:-కన్నుఁగవ కింతసౌఖ్యంబు లేకున్న
గొరియమందలనడి కూడజే శ్రుతికి
వేణునాదంబైన విన్పింపఁదగదె ?
గొల్లనియీలైన గుర్తింపఁగాదె
నిసికోడికూఁతైన నిలువఁగ రాదె
యించుక ధైర్యంబు నింతయుత్సాహ
మిడునంధకూపమున నీముండపొదల ;
ఆదురదృష్టవతి యక్కఱతి యేమొ
యెచ్చోటి కేగెనో యెటఁ గాంచఁగలమొ ? 480
చలి హెచ్చె ముల్పొదలు చాలఁగాఁ దనరు
నేయేటివలితీర మింతి చేరినదొ

తరుమూలముం జేరి తల దాచుకొనెనొ ?
 కఱకుమోడులపైసఁ గదిసెనో శిరము
 భయకంపితాంగియై పడియుండె నేమొ
 కాఱడవి దృశ్యములఁ గంపించె నేమొ ?
 కూరమృగములవారఁ గూలెనో యేమొ ?

అన్న. శాంతించు తమ్ముడా ! శంక లికఁ జాలు
 నాపద లూహింప నగుఫలం బున్నె ?
 అది యల్లె యగుఁగాక యైన రాజోవు 490
 దుఃఖంబు లూహించి దురహిల్ల నేల ?
 కల్లనిజములు గనక కలవరం బేల ?
 నీతలఁపు లన్నియు నిజము కాకున్న
 న్నాత్మవంచన యగుచు నది వెగటు దోచు.

సోదరి నిటు లీవు చుల్కుఁగాఁ దలఁతె ?
 నియమబద్ధం బైన నిశ్చలం బైన
 శాంతస్వభావంబు సాధించె సాధ్య.
 దీపంబు లేకున్న దిక్కేది యున్న
 నంతమాత్రానకే యడలు పుట్టించి
 శాంతభావముఁ గలఁచి చలియింపఁజేసి 500
 యనుచితస్థితి కీడ్చు ననుమాట కల్ల.

శీలమే వర్కమై చెలియ నటు గావ
నావదలు ముట్టలే వని విశ్వసించు.

చంద్రసూర్యులకాంతి జలధిలో నడగ
సంధికారము గ్రమ్మి యరికట్టఁబోవ
నాత్మప్రకాశంబై యాధార మగును.

ఏకాంతమునె కోరు నెపుడుఁ దా జ్ఞాని
నల్వరు గలచోట నలఁగి చెడిపోవు ;
నిర్మలరవిదీప్తి నిండి మది నున్నఁ
బట్టవగ లనిపించు వరకాశరాత్రి ;
పాపి యగుచో మలినభావంబు లడరి
వగలె దోషము ముట్ట భ్రమఁజెంది తూలు ;
తనమనసె నరకమై తలకించు సతము ;

510

తమ్ము. సత్య మిది జ్ఞాని దా సాధనకుఁ దివిరి
యేకాంతమును గోరి యేకొండగుహనొ
యాశ్రయించును దపం బతిప్రీతి నేయ ;
ఆకుటీరముఁ జొచ్చి యందు మెయి వాల్చి
హర్ష్యముల రాజావలె హాయిగా నుండు ;
నన్నాస్తి చీఁకులను నవరించు నెవఁడు ?
పొత్తముల్ పూసలు భోజనపుఁజివ్వు

520

లాశించి కాజేయునాచోరుఁ డెవఁడు ?
 శతవృద్ధులం బట్టి సాధించు నెవఁడు ?
 పెరటికల్పక మట్లు పెన్నిధి యటుల
 నార ముగ్ధి నపండ్ల నఱవిప్పుఁబూల
 సంతరించిన హేమచారుకుజ మట్లు
 పరులు ముట్టకయుండఁ బాడు కాకుండఁ
 గడుమోటుచేతులఁ గందిపోకుండఁ
 గనకానికి వలయును సరక్షణంబు ;
 తఱి వేచి యాపదల్ దలపించునందు.

ఏకతమ తోఁబుట్టు నిట్టికాఱడవి
 నాపదల్ చేనక కే యలఁతిఁగా విడుచు
 ననుమాట లే నమ్మ నగ్రజా ! వినుము ;
 నాతి కేమగు నంచు నచ్చఁజెప్పటలు
 లోభి దాచినపెట్టెలో నున్నధనము
 దొంగవాఁకిటఁ బోసి దొనఁ గేమి యనుట ;
 దీప మిడి గాలిలో దేవ ! నీమహిమ
 యని మొక్కి నిలచినటు లగుఁగాదె యన్న !

ఒంటరి నిశ యంచు నులుకు లేదోయి
 యాకాలమున డాయనాపదల్ మెండు

రక్షకుడు లేనట్టి రమణిదేహంబు
పాపులస్పర్శకై భయమందవలయు.

540

అన్న. సోదరీమణి సౌఖ్యశుభభావ గరిమ
నిర్వివాదం బంచు నిశ్చయం బంచు
భావింప నెందైన భయ మటులె యాశ
సమభావముగ నుండ సహజమా నాకు
నాశఁ జేకొని భయం బావలకుఁ దోయ
మోదమున ననుమానమును విడిచిపుత్తు.
నీ తలఁచినటు లంత నిజరక్ష లేక
దీనయై సోదరి దిగులువడ దెవుడు.
కన్నడని బల మెంతో గల దామెచెంత
మఱచిపోయితి వేమొ మానవతి గాదె?

550

తమ్ము. బల మేమి ? ఈశ్వరబల మన్నమాట.

అన్న. అగునయ్య యతిగూఢ మతులమా బలము
వరమేశుకృప యున్నఁ బడఁతి దనపచ్చు
శీలమే శక్తియగుఁ జింత మన కేల ?
ఉపమింప శీలంబె యుక్కుకవచంబు
ధరియించి తన్వంగి ధన్వముఁ దాల్చి
తూణీరమున వాఁడితూపులను నింపి

గర్వమునఁ దిరుగాడు గట్టురాపట్టి
నలె ఘోర కాంతారవాటులయందుఁ
జొరరాని పలుముండ్లచొప్పులయందుఁ
బే రెత్తఁగూడని పెనుగొండలందుఁ
బ్రాణకంటక మైనబయలులం దెల్ల
స్వేచ్ఛగా నుఖముగా విహరించఁగలదు.
శీలభాస్కరదీప్తి జెలియ చెలువొందఁ
గూర్చుఁడు చోరుఁడు కోడెగాఁడైన
కన్నెమానము కలుషకలితముగఁజేయఁ
జాలఁడు; కన్నెత్తి చాయఁ గనలేడు.

560

ఇంతేల మరుభూమి మృత్యువాసముల
బెన్తలకోటల భీకరాకార
ముల తాతిగుహలందు ముగుడ ధైర్యమున
రాణివలె రేవగలు రాజ్యంబునేయు
గరువ మనఁ గాదోయి కపట మనఁగాదు
ఏపాపమతియైన నెప్పట్టునైన
మంచులో నగ్నిలో మడులపంకములఁ
బొడగట్టు భూతాలు పొరిఁదంత్రకత్తై
పోగరుఁ బట్టినయట్టి బోడిప్రేతములు
పాతాళగృహములఁ బైకాచవృత్తు

570

లెంతమాత్రముఁ గష్ట మీఁ జాలవయ్య
సాధుశీలముఁ గన్ననతి ముట్టవయ్య.

580

విశ్వసింపఁగ లేవె విను మెన్నో పూర్వ
గాధలు నుతియించుఁగా శీలఘనత !
భిల్లభామిని రూపుఁ బ్రీతిగాఁ దాల్చి
కోదండమును దూపుగుమి చేతఁబట్టి
సింహేంద్రవాహిని చిచ్చుక్తి యెవుడు
కాంతశీలముఁ గాచు ; ఖలుల శిక్షించు.

హృదయంబులో డాగి హెచ్చుబల మిచ్చుఁ;
జూకుఁజూపుల సత్తి చూడ భీతిల్లి
దుర్మతి సాధులకు దూరమున నిలుచు
వనములరాణియై పాలించు గౌరి.

590

సత్తి యిచ్చినశక్తి సాయమై యుండ
రక్తి నీతను బట్ట రావణాసురుని
ముల్లోకముల నేలుమూలబల మడఁగె
సానుజనుతుఁడుగాఁ జచ్చె యుద్ధమున.
నీచకిరాతుండు నీటుకాఁ డగుచు
దమయంతి చూపులో దగ్ధమై పోయె ;
కేసరికిసరియైన కీచకునిశక్తి
రమణిద్రావదిఁ బట్టి రాళ్ళపాలాయె.

సత్యవంతునిఁ గొంచు సమవర్తియేగఁ
బొంద నొకచోఁ బెట్టి పొలఁతి సావిత్రి
భక్తియుక్తిని ధర్మవాదంబు నల్పి
యంతకుని మెప్పించి యందె వరములను
విభునితో నుఖముగా వెలఁది మనఁగాంచె

600

పశుబలం బిటు మంటిపా తాను జమ్ము
సత్యశీలముఁ గన్న నతి నెవఁడు ముట్టు ?
నింగలం బొడిఁగట్టి యెవఁడు నిదురించు ?
నిర్మలచరితంబె నిత్యునకుఁ బ్రీతి
ఆశ్చర్య మనిపించి యర్పించు జనము
స్థిరశీలవతిఁ గావఁ జెంతనే దివ్య
కాంతలు పదివేలు కనిపెట్టి యుందు.

610

సాపములఁ గలఁచి తత్పాలనము గలలఁ
బూతదృశ్యము లిచ్చి పోషించి మననుఁ
బొంగునట్టులఁ జేయుఁ బుణ్యచరితలకు.

సజ్జనుం డీదివ్యచారిత్రకథలఁ
బలియించి యుత్తేజభావంబు వడసి
నిత్యయుక్తినిఁజేసి నిజము గనఁజాలి
పరమాత్మునిలేనిపదముఁ జేపట్టు ;

ఖలుల కసాధ్యంబుఁ గనలేరు పరులు
 మోహబిల్లోఁ జిక్కి మోసపోయెదరు ;
 దుశ్చరిత్రంబులు దుస్తంత్రచలిత
 దుర్మదవిజ్ఞేప దోషంపురుచులు
 కామవికారంపుఁ గల్మషంబంత
 హృదయాంతరంగముల నేవుగాఁ జిమ్మ
 నాత్మ నిస్తేజమై యంధమైపోవు
 దేహవాసన పోదు దెసపశుచింత
 దేవధామంబన్న దివ్యగుణశక్తి
 మది విస్మరించును మలినంపుఁబోవు
 విషయగర్తము త్రవ్వి స్వీయనాశంబుఁ
 గోరి దుర్మతి యందుఁ గూలి చెడిపోవు.

620

తమ్ము. పరతత్త్వభావంపుఁ బరిమళశ్రీలు
 రసవార్ధిలో ముంచి రక్తి గట్టించె
 వడి మూర్ఖుఁ డన్నట్లు పరుషంబు గాదు
 భారతీమృదుగీతభాగ్యంబుఁ బోలు
 అమృతమయభక్ష్యంపు టతులంపువిందు
 నత్యంతముం గొన్న నధిక మనుమాట
 లారాజ్యమున నెప్పు డనుట వినరాదు,

630

అన్న. (వినుట నభినయించి)

విను విను విందుగా వినబడె శృతికి
పదపూతపాతంబు పవనంబుఁ గలఁచె.

తమ్ము. ఏ నల్లె తలఁచితి నేమి గానోవు ?

అన్న. ఎవ్వఁడే గానోవు నీకానఁ దిరుగు
మనవలె దారి తార్కొరె నవాఁడు
కానదరి నివసించుకాఁపు గావచ్చు
దొంగయే కావచ్చు దోపిడికి వెడలె.

640

తమ్ము. ప్రభుఁడె సోదరి నిందు రక్షింపవలయు
సామీప్యవ ర్తియై నడి తోఁచఁబడియె
ఖడ్గంబు చేఁబట్టు ! కాచుకోవలయు.

పల్కరించెద న్నేహపాతుండె యైన
సరిగూడి మనతోడఁ జనవుమెయి నుండు
కాకున్న స్వీయరక్షణ యన్నధర్మ
కార్యమున నీకుఁడే గలఁడు మనపట్ల.

650

(ఇరువదిహాక్యము)

గొల్ల వేనము నూని గూఢచరితమున
మెల్లగా మామెంట మీఱి రానేల
ఎవఁడవొ మాటాడ కిటు రాకుమోయి
దరి రాకు మాఖడ్గధారలం బడుదు.

ధర్మపు. కంఠ మెవ్వరిదానా ? గాంచ యువరాజా ?

పల్కు మింకోకసారి పాయు విభ్రాంతి.

తమ్ము. కానోపు మనతండి కర్షకుం డితఁడు.

అన్న. కమ్మపిల్లనగోవిఁ గలియునీగాన

కళ వినఁ బర్విడు కలికిసెలయేలు

తుఁ్ని ల్భింతలోఁ గొంత తూఁగి దా నిలుచు ; 660

ప్రసవమాధుర్యంబు వర్ధిల్లఁజేసె

నిట కీపు మిత్తుఁడా ! యేల వచ్చితివి ?

గొఱియ నొక్కటి మందఁ గోల్పోతివేము ?

చినిమేక నేతల్లి చేరనే లేదా ?

పెలుగు పెనుగాలికే వెలిఁబడ్డదేము ?

ఈమాటుమూలలకు నేల వచ్చితివి ?

ధర్మ. యువరాజ ! లేడు నీ కుపమింప నముఁడు

ప్రభున కీవానందపాత్ముండ వయ్య

మాప్రాణమని నిన్ను మన్నింతుమయ్య

నాగొట్టె నామేక నా కున్నధనము

సర్వంబు పోయినకా శాంతిఁ గోల్పోవ ;

నీకార్యభారమున కిది యేటిసాటి !

అగుఁగాని యాయమ్మ యతిపూతచరిత

కన్న విడిపోవంగఁ గారణం బేమి ?

అన్న. అతివిషాదముఁ గూర్చె నయ్య విన్నింతు
మాతప్పు లే దిందు మాప్రమాదంబు
గాదు ! కోల్పోతి మీకాననంబందు
మాసోదరి నేము మార్గంబుఁ దప్పి.

ధర్మ. పోలునె విధి కిట్లు ? పుణ్యహీనుండ !

నాభీతి నిజమాయె నాబాధ హెచ్చె.

680

అన్న. భయమందు వది యేమొ పల్కు శీఘ్రముగ.

ధర్మ. చెప్పెద వినుమయ్య చిత్త మీ విచ్చి,

దివ్యభారతిబోధ తెలియఁ గన్నట్టి

ఋషితుల్య తాకవుల్ కృతులందుఁ బల్కు

బేతాళవట మన్నఁ బ్రేతంబు లన్న

సరకలోకం బన్న నమ్మకము లేక

యజ్ఞాని విశ్వాస మం దుంచకున్నఁ

గలవయ్య భూతముల్ కల్ల లనఁగాదు

నమ్మలేకుంట యంధత్వమును మించు.

నీవికృతారణ్యమే వాసగృహము

690

గాఁ గుజచ్ఛాయలఁ గనరాక డాఁగి

కాముండు నివసించి కడుఁ గూర్చు డగుచు

జనుల మోసముచేసి జయపతా కెత్తు

నింపై నవిషపాన మిచ్చి లోఁగొనును.

మనుజభావము వీడి మనఁ బశువులట్లు
 పశుత మోమునఁ దాండవమునేయ జనుఁడు
 జడత రూపముఁ దాల్చునరణిఁ జూపట్టు ;
 నీకొండఁ బశువుల నే మేవుచుండి
 క్రిందిలోయలఁ గాముక్కిడలం గాంచి
 నత్య మేఁ గనుఁ గొంటి శ్రద్ధగా వినుఁడు !

700

రాత్రు లీలోయలో రక్కసులమూక
 తోఁ గూడి కాముండు దుష్టచేష్టితము
 లెన్నెన్నో వెలయుంచు నెటా మాయఁజేసి
 దొడ్డిఁ బెట్టినయట్టితోఁ డేళ్ళపోల్కి
 లేళ్ళఁ గాంచినపులులలీలఁ దలపింపఁ
 దనవారితోఁగూడి తటము మార్పొగ
 బొబ్బ లార్భాటముల్ భువి దివి నిండఁ
 గాఁజేసి మనుజులఁ గంపిల్లఁజేయుఁ,
 గుంభముల్ పోయించి కుంకుమఁ జిమ్మి
 మాఱుమూలలయందు మారెమ్మఁ గొల్ప
 నభిచారహోమంబు లతిప్రీతిఁ గూర్చు ;
 దెలియ కీమార్గమునఁ దిరుగాడుమనుజు
 మత్స్యములఁ బట్ట బల్ మాయలం బన్నుఁ.

710

ప్రొద్దుపోయినదాక మునిమాపు నేడు
 మంచుగ్రమ్మిననీట మంద మేయగను
 సెలయేటిగానంబు చెవి సోకినంతఁ
 బద మొందు మైమఱచి పాడుచున్ సమయ
 మెంత చెల్లెనొ కాన కే నుంటే గాన
 భావభంగావర్తవశుడనై పడితిఁ
 గనుమూయలే దంతఁ గలకలం బాయె,
 భూరుహంబులనుండి బొబ్బ లేతెంచి
 గాలి యంతట నిండి గగ్గోలుపఱచె
 నంత నాశ్రుతిపుటము లటు దిగిల్చి వింటి
 నాశ్చర్య మగునట్టు లాఁగె నాగోల.

720

నీలితెరమాటున నిలకడ లేక
 కలఁగి పర్విడునశ్వగతి కోర్పుమాలి
 నిట్టూర్పు లెడలించు నిద్రాధిదేవ
 తకుఁ గొంత విశ్రాంతి దక్కె, నశ్వములు
 భయ మింత డించి విహ్వలతఁ బెడఁబాసె,
 నీశాంతి యొకనిమిష మే నిల్వఁ గంటి.

730

ఇంతలో మృదులమై హృదయంబు లాగు
 గీతంబు వినవచ్చుఁ గిన్నరియె పాడె

నన్నించె, ఘనసార మాయన్నతావి,
 యత్తరుబట్టియం దావిరి పోల్కి
 వాయుగోళం బంత వ్యాపించి నిండె ;
 శాంతమే యిట్టియశాంతిఁ దాఁ గాంచి
 తనతత్త్వము నీ్వడి తథ్యముగ నట్టి
 చాంచల్యమునకుఁ దా స్థాన మిడనేమొ ?

శ్రుతి విచ్చి వింటి నాశుభగీత మపుడు
 మృత్యుముఖజీవి కమృతతుల్య మద్ది !
 ఆగానమాధురి యాకలస్వనము
 గుర్తుపట్టితి నంత గుండె ర్పుల్లనియె
 మహనీయగుణరాశి మర్యాద కిల్లు
 మీదుసోదరి యంచు మే నెల్ల వడఁకె
 భయము విభ్రాంతియుఁ బలసి న స్మృత్యై
 నతిదుఃఖ మటు నన్న నాశ్రయించినది
 ఆశ్చర్యమున నుఱక యట్ట నిలిచితిని
 ఆనహాయురా లామె యనిపించె నాకు.

740

రమణి గీతం బట్లు రక్తిగాఁ బాడి
 ఘోరవిషజాలంబుఁ గూడిననుఁ గనదు
 జవముకల్కినిఁ బర్వ సాగితి నంత

750

మైదానముల నెన్నో మైమఱచి దాటి
 పరిచయవశ మైనబాటల న్గడచి
 సందులు గొందులు చాలగా మీటి
 శ్రుతుల నాపాటయే సూటిగా నుంచి
 పొంచి కాముండున్న పొద చేరులోన
 (కలదు కామునిజాడఁ గాంచనాకలపు)
 నేమని తెల్పుదు నింతి యాకాము
 తో మాటలాడుచుఁ దొందరగ మిమ్ముఁ
 గూర్చి యడుగుచునుండె గొల్లఁడని చేరి ;
 ఆయాస మంతయు నడియాస యయ్యె
 ననహాయ, ముద్దరా లభములచేత
 నేపాట్లు పడనున్న దేహానౌ యంచు
 నిలువఁజాలక యొక్కనిమిషమున బాణ
 వేగమున నిట వచ్చి వినుఁడు మిమ్ముఁ గంటి
 నతివ కేమయ్యెనో యటుమీఁద నెఱుంగ.

760

తమ్ము. నిసి, మబ్బు, చాయలు, నిర్దయులు గూడి
 ముగు రేకమై యొక్కముదితమానంబుఁ
 బోనడువఁ బూనిరి పురుషసింహములు ;
 అనహాయురా లన్న నయిన నేమంటి
 భయ మెందు కంటివి బదులాడ వేమి ?

770

అన్న. అగునయ్య యిప్పుడైన నల్ల పల్కెదను
 నిస్సంశయంబుగా నిలుతు నద్దాన
 విశ్వసించినదాని విడువ నెన్నటికి ;
 నామైంద్రజాలికునదలింపు లన్ని
 వానిదాప్త్యం బంత వ్యర్థమని తలఁతు.
 దురదృష్టమును దిట్ట దుర్బుద్ధిమతము
 లేమానో యనుశంక కిటఁ దావు లేదు.
 మూర్ఖత యనఁబోకు ముమ్మాటి కిదియె!
 దుర్జాతి యెల్లప్పుడు దోషదూషితము
 సాధులఁ బీడించు జయముఁ గనలేదు.

780

ధర్మ మెడలిన శక్తిఁ దలఁప నాశ్చర్య
 మగుఁగాని సాధుల నంత బానిసలఁ
 గాఁ జేయ వశమానె ? కష్ట మెంతైన
 గుజనుల శోధించి శుభ మిచ్చుఁ దుదకుఁ
 దనదాప్త్య మెంతయును దన్నె బాధింపఁ
 దాఁ ద్రవ్వగోతనే తాఁ గూలు శకుఁడు!

దుష్టులకు సాక్షులకు దుర్మ టము మైత్రీ ;
 యత్న మెంతయు వ్యర్థమైన దుష్టాత్ముఁ
 డనిలవశమునఁ గూడి యడరు నామేఘ

790

పంకులసాంద్రత భాస్కరుం గప్పఁ
బ్రతిహతి నాజలదవటలంబుఁ దూలు
నటులె వర్ధిలు మాయు నతిప్రీనుఁ డగుచు.

దీనికిం దప్పిన స్థిరఖగోళంబు
క్రొల్లినగుడ్డందు ; కొండల న్నాక
యెందుటాకులమీఁద నిలగట్టి రందు.
బ్రహ్మాండభాండములు పగిలిపోకున్న?
ఉదధు లేడును గలిసి యొక్కపై పోవె ?
కానిమ్ము రమ్మోయి ! కదలిపోవుదము.

ఈశ్వరధిక్కార మీఖడ్గ మెపుడుఁ
జేయఁగాఁ జన దనుజ ! చెనఁటి యామైంద్ర
జాలికుతంత్రంబు సమయింపఁజాలు.

800

వై తరణీనదీపతితదుర్జాతి
పాపరూపులు కూరపక్షిసంతతులు
చుట్టి కొల్వఁగనిమ్ము శోధించి వానిఁ
బాతాళముననైనఁ బట్టి బంధించి
చెలియను రక్షింతుఁ జేజిక్కనీయ
మొఱకు నటుగాకున్న ముంగురుల్ వట్టి
కడికండలుగఁ గోసి కాకిగ్రద్దలకు

బలియిత్తు భూభరము వాసిపోవంగ.

810

ధర్మ. అయ్యో ! యేమందు సాహసికుడవె యైన
 నీఖడ్గ మిచ్చోట నిస్సహాయంబు.
 సామాన్యసాధనాల్ చాల పీపనికి.
 సీమాయ మాయింప నితరముల్ వలయు.
 కుంచె నాడించెనా కూలుఁ గీల్చలిమి.
 అంగముల్ ముద్దయై యాకృతు లడంగు.

అన్న. అటులైన నీ వెట్టు లామాయలానిఁ
 గదిసి యీవార్తలఁ గని చెప్పనాయె?

ధర్మ. కన్నెమానముఁ గావఁగా నుపాయంబుఁ
 బన్ననామది కొక్కభవ్యుండు తోఁచె;
 యువకుండు సామాన్యనోజుఁ జూపట్టు
 నైన నేర్పుగలవాఁ డన్నియోషధుల
 శక్తి బాగుగఁ గాంచి సామర్థ్య మందె
 మిత్తుఁ డాతఁడు నన్ను మిగులఁ బ్రార్థించి
 పాటలఁ బాడించి వడసి సంతృప్తి
 మృదు వైనపచ్చిక మెయి వాల్చి వినుచుఁ
 దన్నుఁ దా మఱచి యద్దానికి మెచ్చి
 తోలునందిని విప్పి దురవగాహంపు

820

టోషధులఁ బదివేల నోలిఁ బేర్పేర
 నద్భుతంబు నమోఘు ఘైనశక్తులను 880
 దెల్పి యందున నొక్కదివ్యమూలంబు
 మహిమఁ గల దనియంచు మాయ మాయించు
 నాకు నల్లనిదంచు నందుఁ గంటకమ
 టంచును నద్దియే యన్యదేశముల
 బంగరుపూ ల్పూచుఁ బ్రీనవింప దిచటఁ
 దెలియఁజాలరు దానిదివ్యమహిమలను
 బందులు పెకలించి పాడ్వడఁజేయు
 నర్జునుచే నున్నయాపాశుపతము
 కన్న రక్షణ యిచ్చుఁ గలిమి గలదంచు
 నదె సుదర్శనమంత యలవి కలదగుట 840
 నాపదలఁ గాపాడు నని నచ్చఁబల్కి
 మాయలఁ దొలఁగించి మాన్పు రోగముల
 భూతాలఁ బోఁదోలి పూన్పు సౌఖ్యముల
 నని తెల్పి నాకిచ్చె నది నాఁడు నేను
 నుండనిమ్మని సంచి నునిచి దాఁచితిని ;
 అద్దానియవసరం బాయె నిత్రటికి
 నన్నంతసత్యమని యనుభవం బాయె
 జానుగ గుట్టెల్లఁ జని చూడ నాఁడొ

గుమ్మరపుర్వట్లు గూడి కర్దమము
నంటక తా వచ్చిన స్త్రేను మాయ
దారులఁ జొచ్చినన్ గప్పిరాఁ గంటి.

850

ఈయోషధి న్నెంట నిడుకొన్న మీరు
పుట్టెడుబల మున్న ముట్టి కోటంత
వానిఁ జూచినతోన పైబడి తన్ని
గాజగిన్నలఁ గొట్టి కలమద్య మెల్ల
నేలపాలుగఁజేసి నేర్పునన్ వాని

మాయదండము గొనుఁడు మలఁగు నాపదలు

తోడివారలఁ గూడి ధూర్తుఁ డామీఁద

నట్టహాసముఁ జేయు నలుకు పుట్టించు

నగ్నివర్వతమట్టు లనిపింప మంటఁ

860

జూపించి పొగ లెగసి చుట్టు ముట్టంగఁ

గల్పించి తుదకుఁ దాఁ గన్మోఱఁగి యూర్పు

ధైర్యమున నిల్వంగఁ దలఁగు నీచుండు.

అన్న. దారిఁ జూపుమ గొల్ల ! తత్తణం బీవు

వెన్నెంట వత్తుము వేవేగఁ జనుమ

దివ్యకామిని కేలఁ దిరముగా డాలు

పూని నడువఁగఁ దోచె మున్నుండు మనకు.

(మధ్యమ నిష్క్రమింతురు)

3. దివ్యభవనము.

వ్రజేశము - కాముడు, సత్య.

కాము. అతివ ! లేవఁగఁబోకు మాజ్ఞ యిది నీకు
కూర్పుండు మోకాంత ! కోపపడఁబోకు
రన్వంత రుచి చూడు రాజ్య మేలించు.

870

ఈడండ మొక్కమా తేడిప్పఁగానె
తాబామ్మ వాదువు రమణి ! నీ వివుడె
చొరరానివనములోఁ జొచ్చి యూర్వసియు
తీవయై పోయె నాతీరుగా నిన్నుఁ
బాదవంబవుగాఁగ బంధింపఁగలను
మంత్రీశక్తుల కెందు మాఱున్నె యబల !

సత్య. మూర్ఖ ! పేలకు మోరి ముట్ట న స్తరమె ?
స్వేచ్ఛామనోవృత్తిఁ జెనక నీ కగునె ?
భౌతికశరీరమున బంధములు నీదు
మాయల నొఁగాక మందభాగ్యుడవు.
జయము ధర్మమె కాంచు సాక్షి యీశ్వరుడె.

880

కాము. చురచురఁ జూడంగ నుదతి ! యేమా యె
జ్ఞాధ లేమా యెనే పడఁతి ! నీ కివుడు

శోవతాపము లిందుఁ గూడవే యింతి !
 స్వప్నమండేఁ దుఃఖవార్తఁ గన వతివ !
 యావనోద్రేకమున నడరునూహావ్ర
 పంచనువ్యాప్తనుఖభావమాలికలె
 కందు విచ్ఛోట నోకలికి ! యెల్లపుడు ;
 కాలమున దీవ లుత్కలికలం దొడుగు
 నోజ్జ దరుణరక్త ముప్పొంగె నింతి !
 తొలుత నీయమృతబిందుయుతపానంబు
 స్వచ్ఛమైన యుపాధిఁ జల్లనివరిమళ
 ములఁ బిల్చుచున్నది ముదమునఁ గోల్లు
 మానాఁడు హరి సుధ నంది దివ్యలకు
 నీయఁడే యటువలె నెంతయో ముదముఁ
 కూర్చుఁ దాపము మాన్పుఁ గోర్కె లందించు
 మృదువైన యంగముల్ మిగుల శోషిల్లె
 కూరతఁ దనులతఁ గుములింప నేల ?
 క్రూరమును బాటించి గాసిల్ల నేల ?
 పడఁతీ ! వ్రకృతి యిచ్చు భాగ్య మంతయును
 దాటుమాటుగఁ జేసి తప్పఁ జాటెదవు
 మనుజుదార్పల్యంబు మను దానఁ గాదె;
 పాటుపడ భోగంబు బాధపడ నుఖము

890

900

పగలెల్లఁ బనిసేయ వలయు విశ్రాంతి,
అతివ ! నీతాపంబు లడఁచు నీమధువు.

సత్య. అంతయు నసత్యంబై యగు మోసకాఁడ !

సత్యదూరుడ వగుచు నద్వైత్తు లెడల
సడరునీజిహ్వగ్రామం దసత్యంబై ;
నీవూరియి ల్లంటి నీవాస మిదియె ?
ఇదియె నీ విడురక్ష యింతులకు మూర్ఖ !
ఇట్టివికృతయాపు లీవింతదృశ్య
ములు నీయఁజాలునే ముక్తిశాంతులను?

910

ఆదయామయుడె న న్నరసి పాలించు
నీయింద్రజాలంబు నీదుమోసంబు
సాధువేషము నూనసాఁగె నింతకును,
నమ్మకముఁ బుట్టించి న స్నితకుఁ దెచ్చి
పశులఁ బ్రీతారంప వలఁతిపానకముఁ
ద్రావింది మతి చెఱువఁదరమె ? నీచుండ !
అగుఁగాక యమృతమై యతిపవిత్రంబు,
దుష్టుడవు నీకరదూషితం బగుట
ముట్టి రుచిఁ జూడంగ మూర్ఖ ! నే నొల్ల.
సాధుసంగతిఁగాక నద్వైత్తు వున్నె ?

920

సత్త్వ మేదినదాన స్వాదుత్వ మున్నె ?

మితభక్తి గలక్షుత్తు మెచ్చ దారసము.

కాము. శుభదంబు లైనట్టిశ్రీతు లన్నవంచు

మనువు చెప్పినధర్మమార్గ మటంచు

ఋషులు దెల్పినయట్టి ఋజుమార్గమంచు

నియతి, మితి, యిందియనిగ్రహం బంచుఁ

దాటాకులక వ్రాయఁ దధ్యమని సమ్మ

నరునిమూర్ఖత గాక న్యాయ మం దున్నె ?

930

ప్రకృతి గర్భభరంబు శ్రీమ నాక తాల్చి

వితరణశీలయై వెల్లి లేకుండ

విశ్వ మంతయు నిండ విరితావిఁ జిమ్మఁ

బాడియుఁ బంటయుఁ బశువృద్ధి గదుర

జలజంతుసంతతి జలధి నిండార

నేమని ప్రసవించె నేల వెదఁజల్లె ?

ఆనందమును గూర్చి యభిరుచి వింత

భేదముల్ గనిపట్టి ప్రీతి మన కండఁ

జేయ నెంచియెఱాక శ్రీలు నిష్ఫలము.

పట్టుపుర్వులు కోట్లు పనిపిసి మృదుల

మాపట్టు పచ్చనియంగళ్ళ పడకఁ

గాంచుట సుతులజోక యలంకరింప.

940

ఏమూల నేకొడువ యింతయున్ లేక
 స్వీయసంతానంబు చెండఁగా సుఖము
 పూజార్హమౌ నర్వభోగంబు లీయఁ
 గనగర్భగోళమున దాఁచె నవనిధులు,
 పత్నరాసులు సాకె రక్తి గర్భమున ;
 ఇందియనిగ్రహం బెంచి లోకంబు
 కూరకు నూపంబుఁ గూడుగా మెనవి

తెలిసితి తేటలఁ దీర్చి దాహంబు
 ముదుకబట్టలఁ గట్టి ముసిపోవంగఁ
 గలసిరి నగమైనఁ గాంచఁగా లేము.
 కన్న దింతయు వెగటుగాఁ దోచు మనకు.

950

పరిపూర్ణదానంబు పాటింపకున్న
 సందుఁ గృతఘ్నులమ౯బిరుదు మనకు ;
 స్తుతిపాఠుని నుతియింప సూక్తులే గనము ;
 కాసు వీడఁగలేని కడులోభివృద్ధువు
 సేవించుదాసునిసిరి యబ్బు మనకు,
 నీశుసంతానంబు హీనగతిఁ గాంచుఁ,
 బ్రకృతి తనభారమున్ భరియింపలేక
 యడఁగంగ మనబ్రదుకు లతిభారమాను.
 ఆడదూపిరి సెడ నిరర్థకపుబంట

960

నేల కుంగంగఁ జాల నెగడు నస్యములు,
 ననిల మంధతమీఱ నడచు ఖగతతులు,
 పాలించుప్రభు వేదఁ బశువు మితిమీఱుఁ,
 గడలి నిండియుఁ బొంగఁ గ్రాతరత్నచయము,
 లెత్తనివజ్రాలె యేచి తారలయి
 యూఱక పడియుండు నుదధి నెన్నదుట,
 లోలోనఁ దమకాంతి లుప్తమై చనఁగఁ
 బెంపంది కొండలై విధిగ నిను మోముఁ
 దేటిపారఁగఁజూచుఁ దేలి సిగ్గడి,
 రాజమకుటముల రాజిల్లురవ్వ
 లోడలు పగులంగ నుదధి మెయి వెంచు.

970

అతివ ! విను నామాట లడఁచు నీసిగ్గు ;
 శీలమని వాదించి చెడి మోసపోకు.
 అందమనఁగాఁ బ్రకృతి కగునాణె మదియు
 మాటుచుండఁగవలయు ; మహిఁ బూడ్చుదగదు.
 అందలియాధిక్య మగుఁ బరస్పరము
 భాగించి భోగింపఁ, బరమార్థ మిదియ.
 వివిధభోగములందు వెగ టున్నె బేల ?
 యుక్తకాలము దాట నువిద ! నీధనము
 కోయనిపూ వట్లు కొమ్మనే వాడి

980

తల వాంచి సశయిఁచుఁ దారుణ్య మెడలి.
 అంగడిఁ బెట్టనగు నానందప్రకృతి
 రాణివాసముఁ జేర రాణిఁచు నెట్లు ?
 ఉత్సవంబుల రచ్చ నుయ్యెలల నూఁపఁ
 బనితనము భావించి పరులు మెచ్చెదను.
 సంసారపక్షంపుసౌఖ్య గృహమందె
 దాన సంసారియన్ దగునామ మజ్జె ;
 చెన్నేది బిరుదునా చెక్కుటద్దములు
 పసలేక కళ డిందువడుదేహకాంతి
 యింట దాసిగ నుండ నీజానుగాక
 నూలు వడకుటకైన నుదుటివారి లగుత ;
 చదలేటిబంగారుచాయ గలమేను
 తుమ్మెద బాచుతోఁ దులఁదూఁగువేణి
 శితకాండజాలమ్ముఁ జిమ్ముకన్దోయి
 యంటి మీటిన విచ్చు నధరబింబంబు
 భాగ్యముల కిక్కయనా వగువంపుజోడు
 సంసారబంధముల సరిగట్టఁ దగదు.
 అర్థాంతర మగునీయందచందముల
 తారుణ్యవతి వీవు తలపోసి చూడు.
 తగుమానిసిని వినఁ దగదె నామాట ?

990

1000

సత్య:-

(తనలా)

నిరయవాతావరణనికటజేశమున
 ననువుగా దెటు మాటలాడంగ నాకు.
 బాహ్యదృష్టులఁ గట్ట వశ్యమైనట్టు
 లవధర్మసూత్రముల్ న్యాయమని పల్కి-
 యంత్యకరణవృత్తు లాఁగఁగాఁ దలఁచె.
 పాపి ప్రత్యేకించి వాదానుకూల
 మైనయుపపత్తుల నందముగఁ దెల్పు
 నాగర్వ మడఁగంగ నప్రతిహతంపుఁ
 బ్రతివాదములు సల్పు బల మెంతో యుండి
 ధర్మ పూరకయున్న దప్పు లోకములు.

1010

(ప్రకాశముగ)

పూతపంటవలంతి పూర్ణగర్భంపు
 ఫలము తెగతినఁగ నుత్తు భాషించె నంచుఁ
 బశువ ! ప్రకృతి దూఱ భావ్యంబు గాదు
 నుత్తులసౌఖ్యమె కోరునుజనని యట్లు
 నియమబద్ధముగాఁగ నిజజీవనంబు
 గడుపుధన్యులకుఁగాఁ గల్పించె ఫలము.
 ధనమదకామినీద త్తసురభోగ
 సంతతిపోకలై చని యచ్చటచట

1020

పిషయసుఖములె మెచ్చి పెనుగరువ మూను
 నొకరిదెట్టిని ముంచి యూపు జోలికల.
 దాంధ్ర్యమున సుక్కుధర్మమూర్తులకుఁ
 దగుభాగ మందినఁ దలఁగు భూభరము.
 లవుడె ప్రకృతిఁ గన్నయఁకలఘరాజి
 చక్కనియువయు కి సమభుక్తిఁ గాంచు
 నవుడె యీశ్వరుఁ డందు సభిసందనంబు
 లవుడె నుతు లందినటు లానందమందు.
 తిండిపోతులు తఱుచు తిని భక్ష్యవితతి
 స్వర్గముఁ గనలేరు పశుత దము ముట్ట.
 విశ్వానరహితులై వీధిబడి జంతు
 సమకృత్యములు పూని చవుల కెగఁబ్రాకి
 నిందలపాల్సేయు నిజమాతృగృహము.
 వివరింపఁగల దెంతో వినుము చెప్పెదను
 వలసినంతయు వింటి వలదందు వేమొ ?
 సతిమానభంగంబు సమకట్టు నెవఁడు
 వినరానిమాటలు విన్నించు నెవఁడు
 వానికిఁ దెల్పఁగా భారతము గలదు,
 కాని యువయోగంబు కానంత లేదు.
 పడఁతికి శీలంబె పదనై నక త్రి

1030

1040

దానితత్త్వముఁ దెలియ ధాతకే వశమె ?
 ఆవ్రతశక్తియు నాధర్మపథము
 విప్పి చెప్పఁగ నాకు విధియైన నేను ?
 ఆత్మశుద్ధియు దాని కనునైన శుక్తియు
 నంతరించినవాని కర్థంబు గాదు.
 నీవంటిపాపికి నిర్వ్యయనకును
 నీకల్లుకొంపయే నిత్యభోగంబు ;
 తెల్పుఁగూడదు నీకు దివ్యతత్త్వంబు.
 అజ్ఞానతిమిరంపుటావరణ మంది
 వికట మగుచాతుర వింతశాస్త్రంబు
 భ్రాంతిఁ గొల్పెడువాదపరికరంబులను,
 సమకూర్చి భోగింప సరసుఁడవు నీవె !
 మూర్ఖులవాదంబుఁ బూని యొప్పింప
 బ్రహ్మకై నను వశమె ? భావింపఁ దరమె ?
 అయిన యత్నమునేసి యకలంక మపరి
 మితమూల్యశీలంపుమేలైనశక్తి
 భావింప నాత్మలోఁ బ్రభవించునగ్ని
 కీలికామాలలు కెరలి వ్యాపింపఁ
 గరఁగుఁబో తాగుండె కరుణించినట్లు,
 పులకరించినయట్లు పుడమి కంపింప

1050

1060

సలమట్టముదాఁక నీమాయకొంప
పడి కూల నీశిరము పగిలిపోకున్నె ?

కాము:—

(తనలో)

సతి పల్కినది యంత సత్యమని తోచె
సతిలోక మగుశక్తి యడఁచె బల్కులను
మానవాతీత మగుమహిమ గన్పట్టె
భవమాది గనసటిభయ మాయె నాకు ;
నన్నేద మనిమేష మమరభావంబు
సయిన దేహము నిండి వ్యాపించె, మించు
వలెఁ జల్లనై కంపభాజనం బైన
స్వేదజలపూరంబు చిత్రిముగ నిపుడు
మర్త్యత గన్పట్టె ; మహి సససూయ
ముమ్మూర్తులను బాలమూర్తులుగఁ జేయ
నమరు లందఱును భయమందినటువోలె ;
సత్త్వంబు వెలయింప సమయంబు వచ్చె,
సతివలమును జూడ నవసరం బిదియ.

1070

(ప్రకాశము)

నీయుపన్యాసంబు నిలుపు మోయబల !
నీశుష్కవాదంబు నీనీతిగతులు

మానంఘనియమముల మర్యాద మీతె.
 వినజాల నికమీఁద వెలఁది ! నీనుడులు
 వెట్టియెత్తినవారిప్రేలడము లనెద. 1080
 విచ్చిమాటలు మాని ప్రీతి నీరసముఁ
 గోల వెట్టియుఁ గుదురుఁ గుదురు చేకూరు.
 ఒకబొట్టు చవిగొన్న నుత్సాహ మొదవు,
 వైస్యంబు హృదయంపుదౌర్బల్య మడఁగు
 స్వప్న సౌఖ్యము మించు భాగ్యమే యబ్బు.
 చిన్నిబుద్ధులు మాని చింత లటు దోసి
 తిన్నఁగా బుద్ధిమై దీనిఁ జవిచూచు.

ప్రవేశము - 5వలు

(ఇర్వురివాక్యము)

ఓరోరి నీచుఁడా ! యోరిదుర్మదుఁడ !
 అబలను నమ్మించి యాగడమునేతె ?
 ఈఖడ్గధారల నింతింతఁజేసి 1090
 నినుఁ గాకిగ్రద్దలకు నిండుబలి యిత్తు.

(పరివారముతోఁ గాముఁడు పర్విడును)

అగు మోరీ పంద ! యతివవలెఁ బాఱ
 నీ కవఁడు జోధించె నీచాతిసీచ !

(తనలా)

వీనితో మన కేల వెలిబడ్డచేప
పురుషుడే ? కాలికి బుద్ధులు చెప్పె.

(ధర్మదేవత బహుల్పడి)

అయ్యయో ! విడిచితిరె ! యామోసగాని,
దప్పదలచితి రీరు తత్త ణమ వాని
కట్టె లాగియుఁ ద్రాటఁ గట్టఁగావలదె ?
తాఁగట్టినంకెలల రమణి పడియుండె,
గట్టెను దలక్రిందుగాఁ జేసి నైచి
మాయను నడలించుమంత్రముల్ చదువ
లేవఁగల దందాఁక లేదు కార్యంబు.
అయినఁ బోయినదేమి ? అడలఁగా వలదు
స్మృతిఁదగిలె నొకయుక్తి మేలగును మనకు,
అలవడఁ గిన్నరీభ్యానగీతముల
సమకూడఁ గవి గన్న సత్యదృశ్యముల.

1100

కల దొక్కకన్నియ కడు సాధుశీల
కన్యభావము చెడదు కాలంబు చనిన
పేరు సరస్వతి ; విబుధునితనయ
ఇల్లాండు) విబుధున కిరువురు గలరు.

1110

జ్ఞాన మజ్ఞానంబు ననతులై పోర
 జ్ఞాన మిల్లాలగుటఁ జాలలే కంత
 గుహలు డొంకలుబట్ట గూఢముగ దానిఁ
 గూడి కన్నియఁ గాంచి గుప్తముగ సాకె.
 అజ్ఞానసతిఁ గూడి యవివేకిసుతునిఁ
 గాంచి కష్టము లంది గాసిల్లి యశ
 ధైర్యమున నణిసుతులఁ దరిజేరనీక
 జ్ఞానసరస్వతులసరసకుం జేర్చి.
 తగువారి నీర్వాదితాత్పర్యమతుల
 సాయమున నవివేకి జననితోఁ గూడి
 తండ్రిని రణమందు దయలేక చంపె.

1120

సుఖముగా నేలుబడి సుతునితోఁ గనుచు
 నజ్ఞానసతి నవతి నాసరస్వతినిఁ
 గట్టించి బాధించి కడకు నిర్మూలను
 గంగయమునలు గలియు గంగలోఁ దోసె.
 నాటమండియుఁ గన్నె నామమున లోనఁ
 బ్రవహించునది సరస్వతియంచు నొప్పె.
 అతిపూతచారిత్ర యాముద్దరాలి
 శీలంబునకు మెచ్చి చెలు లగుచు గంగ
 యమునలు ప్రవాహంపుటడ్డాల నాగె.

1180

నదిలోనఁ గీరించునాగకన్యకలు
ముత్యాలముండజేసి మునియను గొంచు
నానెందుముండటన్ నయమార నిల్చు
నతివదుస్థితిఁ గాంచి యాదనముఁ జూపి
నృన్దుఁ డంతట జాలి నెల్లున పొంగఁ
జేసఁ గన్నియశివము స్పృశియించి తనదు
కూతులు కిడ సమృతగుండ పించి
యటమీఁదఁ జెన్నీట సంగములు నడుప

నిందియద్వారముల నింకె సమృతంబు
జీవలత చిగురించెఁ జెలియ జీవించె

1140

నతివ మృత్యువు దాటి యమరత్న నుంచ
సంత నదీదేవతాఖ్య విలసిల్లె.

నేటికిని గన్నెయై నియమంబు నిల్చె.

మందల మునిమాఁపు మైదానమందు

మలఁగుచు నిచ్చలు మారికాగణము

క్షుద్రభూతముఁగూర్చు శుభదూరమైన

చేష్టలఁ బసిఁబట్టి సిద్ధమూలికల

సమ్మిశ్రితం బైనసరనజీవనముఁ

జలికించి పోఁగొట్టు జేజే యటంచు

గొల్లఁడు నుతినేసి కొలుపు లందించు.

1150

సుతఃబూని యాగొల్ల నుద్ది బాడుచును
 నుత్సవము సాగించు నూకొట్ట నొకడు.
 మల్లెలు మొల్లలు మణి విరజాజి
 సరములు గులాబులు సంపెంగవిరులు
 కొల్లలుగ నాయేట గొల్ల లర్పింతు.
 ఆకమగ్నిన్నరీధ్యాసగీతంబె
 ముమ్మాటికిని దెల్పె ముగుడనత్తులను.
 శీలప్రభావమున సిలుగులను బాపు
 సమృతధారాప్రవాహంబుగా గీతి
 కామధువుఁ జిల్కెడుకంతంబు నెత్తి
 ధ్యానించి పిల్వంగఁ దరుణి వే వచ్చి
 సంకెలలు సడలించు సతి లేవగల్గు.
 కన్నెమానముఁ గాచుఁ గాంతసుప్రతము.
 ఆపదలు తరియించె ; ననుభవము మెండు.
 అసహాయురా లంచు నడ్డుపడితీరు.
 యత్నించి చూచెద నానందగీత
 మొకయింత సాయమై యుత్సాహ మీయ.

1160

(గేయము)

అందంపుభారతీ ! ఆగి నీ పున్నచో
 టనె యుండి వినుచుఁ గష్టమునాక నాగీత

మున సర్థమును గాంచి ముడమున నిటురమ్ము. 1170

అన్దంబువలె స్వచ్ఛమై స్నిగ్ధమై చల్ల
నగు నలలయడుగునా హాయిగా పసియించి
కమ్మతాపులఁ జిమ్ము కబరికాభాగమునఁ
గలునపూవులు దిచ్చి కట్టి వేణికగాఁగ
నల్లుకొనునిక దలఁతు నాలకింపవె, మాన
మనఁ బ్రీతి గాడఁగ, యలవెంజిమలలోయ
వెలసినదేవతపు, వేడెనను భారతీ !

విగుమమ్మ మాముందుఁ బ్రీతిగా నిలుమమ్మ.
ఉదధీశుపై నాన యుంచి పితృద నమ్మ.

పరుణదేవత యిచ్చుభాగ్యశ్రేణిలె యాన 1180

శ్రేషాహిపడగలశ్రేణిలె యాన

గంగయమునలమ త్తగజయానమే యాన

ఇంద్రునిశతధార యేడేడువాయువుల

కృష్ణనీరదగర్భకీలితవిద్యుత్తు

లేటితరగలఁ దూలు నింద్రస్థిలఁపుడమ్మ

సోగలై నాచువలె సుశ్శుఁ దిరిగెడుకురుల

కలువకాడలఁ బోలుకరపాళికాతతుల

పద్మశోభల మించుపాదముల నదనముల

భర్మకలశంబులక వహియించి జతఁగూడి

జలకేళి సవరించుజలకస్యకలె యాన,
 నిసినిసి నీనీట నీతీరములయందు
 నచ్చంపుమగతాల నానీనలై నెఱుల్
 చిక్కుదీయుచుఁ జూపుఁజిలుకులు వఱపెడు
 పావకన్నెలయాటపాటలే యానగా,
 బృంద చూఢినశక్తి, వేదవతియోగంబు
 నీతదమయంతులచిత్తశుద్ధులె యాన,
 పవడంపుసెజ్జ విడి భారతీ ! లేలెమ్ము,
 నీభంగరభసంబు నిలఁగట్టి యొకయింత
 మాకార్యమును దీర్చు, మయ్యదఁ బాటించు
 విశ్వాన మది యుంచు వేడెదను భారతీ ! 1200

(వినవె రక్షింపవే)

ప్రవేశము:- సరస్వతి - సఖులు

(పాట)

సర:- వీటిదరి డట్టముగ నేచి పూచినరెల్లు
 నీలివావిలిప్రబ్బ నిండాఁరఁబ్రాకిన
 నీటిపట్టులయందు నీడవలె గదలునా
 రథ మిప్పు డాఢితిని, రత్ననీలపుసిరుల్
 భాసిల్ల సుప్పొంగుభంగమాలికలందుఁ,

గమలగంధము లొలయుకలయంపిజల్లులన్
ముత్యాలకంకణాల్ ముగ్ధులసాబ గండు
చందికాసారంపుసాంద్రతోరణరాజి,
నవరత్నరుచులవిన్యాసంపుదీరు
ప్రతిబింబితప్రాంతభర్మకదళీతరు 1210
కాండనిర్మితరాజగంధీరవాహినీ
పదమున, భద్రముగఁ బంకరుహములమీఁదఁ,
గాలుానఁ గందనికలువరేకులమీఁదఁ
బాదమూనిన గుర్తుపట్ట శక్యముగాక
వచ్చితి, ధర్మదేవతవమ్మ! నీప్రార్థ
నల్ వృథా పోజిన్నె ? న్యాయమే జయమందు ;

“ పిలిచినపని యేమి వినిపింపు మమ్మ. ”

ధర్మ:— కూరమతి యసవిత్ర గూఢతంత్రమునఁ
బశుశక్తి, యవిసీతి, బలయుక్తికతన
సతిశీలనత్వంబుఁ జైతన్య మాఁగె. 1220
మాప్రార్థనల్ విని మాయమ్మ యిపుడు
తుచ్చునిమాయలఁ దూల్చి నీశక్తి,
కట్టువీడఁగఁజేసి కారుణ్యమతిని,
సతిజీవములు నిల్పు చైతన్య మిమ్ము.

సరస్వతి:— ఖలతంత్రములఁ జిక్కుకన్నెమానంబుఁ

గావ నాధర్మింబగా గొల్లవాడ !

(ధీరత సతివంక దృష్టుల నునిచి)

తేజస్విని ! నన్నుఁ దిరముగాఁ జూచు

పరమాపదము లివి పావసవిమల

వాహినీగర్భసంవర్ధితకమల

1230

సరససుధామోదసాంద్రకంకణము

తాపధప్రాయంబు లడఁచు రోగములు

నీయురకుసుమములు నిండఁ జల్లితిని,

ముమ్మాడె కణగర్జములయందుఁ జల్లి

యధరప్రవాళముల నల్లు చిల్కితిని,

లంటఁగూర్చెడునము లలముకొన్నట్టి

చలువఁజానత్తుల నడలింపఁ బాలి

చెమరుచు చల్లనిచేత నంటితిని ;

మాయమంత్రపుశక్తి మచ్చమాసిసది ;

ఉదయాది నరుణరుచు లొలయుటకు మున్నె 1240

గంగామహాదేవి కాంతకుంజమున

నిల్వ వేగము పోవ నయమ మది నాకు.

(అదృశ్య యగును)

(శారద యటు పోవ సతి యిట లేచె)

ధర్మ:— (ధ్యానించుచు సరస్వతి శాశిర్వదించును.) .

శంఙ్గి వివేకంబు తాత సత్యంబు
 ధర్మమే శీలంబు తాత్పర్యమతిని
 మానినికై రక్షించి మహిఁ గీర్తి గంఁగి.
 నీయుపకృతి మఱువనేర్చు నెవ్వఁడు !
 నిండుజీవనవృద్ధి నీ కగుత మెపుడు !
 తటము వొంగఁగఁజాలుతరఁగగమి వరల
 మంచుమలచఱియల మలగి ప్రవహించు 1250
 సెలయేటికన్నియల్ చెలగి యెగఁబెట్ట
 కుండఁ బరిపూర్ణకర మొగి నిచ్చుఁగాత !
 వేనంగివెట్టలును వేడిగాడ్పులును
 నెఱులు మించిననీదు నెఱికురులచాల్పుఁ
 గంపింప శోషింపఁ గాకుండుఁగాత !
 శిశిరశరదాపగాజీవకల్లోల
 చండోద్ధతుల్ పంకసాత్కృతము గాక
 కరఁగినపటికంపుఁగాంతుల నీను
 నీజీవనఁపుండెరువు నిర్మలం బగుత !
 పటికంపుతాలను బసిఁడిపంకంబు
 నేటిదరి నీతరగ లెగఁబోయుఁగాత !
 రమ్యహర్మ్యంబుల రాజనగరములు

1260

రమణ నీశిరమున రంజిల్లుఁగాత !
 వీలాలవంగలత లీరముల నల్ల
 నటనట నీతటము లందగించుతను !

(సహనఁ జూచి)

కన్నెరో ! రావమ్మ కడలు మతివేగ.
 ఈశుఁ డిచ్చినయూత యింత యుండఁగనె
 యీసరకము స్వీడి యెగిరిపోవలయు
 మాయలూఁ డేదైన మర్మంబు పన్ని
 యాలసించిన మనల నరికట్టనోపు. 1270
 పుణ్యభూమిని మెట్టఁబోవునందాఁక
 మాటాడఁగా రాదు మనలఁగాఁ జనదు.
 ఈసాంద్రననభూమి నిరు లేచియున్న
 దారిఁజూపుదు, సమ్మ తరలు నావెంట
 మీతండ్రినగ రిటకు మెలత యొకకోని
 నుండ దీరేయి యట నుత్సవంబందు
 సభఁదీర్చి రాజుండ సామంతమిత్ర
 బృందము లభినుతులఁ బీఠిఁ బెలువంగఁ
 గూడిరి దర్శనముఁ గోరి ముదమంది.
 ఒడయని కానంద మొనగూర్చుటకును 1280
 నటవిటగాయకుల నాట్యపరివేశ

ముల్ నల్ప సిద్ధముగఁ బాలఁతి ! తా రుందుఁ.

సృష్టీతములందు నేర్పు లేర్పడఁగఁ
జూచి సంతసమంది సోలి వా రుండఁ
దటుకున మనరాక తథ్యముగ వాని
ముద మినుమడింపంగఁ బోయి కలియుదము.
నాతిరో ! పద పద నక్షత్రరాజి
యుడుపీఠి కెగఁబ్రొకియున్న నేమాయె
సడిమింట రేవెలుగు నవ్యముగ నుండె.

(నడకున)

అల్లదే కనుఁడు మీయానందపురము. 1290

దిశలెల్ల వెలుఁగొందె దీపంబు లవిగొ.
ఇదె నగరినటకులసృత్యంబు సాగె
మద్యమత్తత వీరు మనరాకఁ గనరు
తొలఁగ మార్గముఁజేతుఁ దోడనే రండు.

(గేయము)

మిన్నకే తొలఁగుఁడు మీయాట చాలు నిక
మంచిగొల్లలు రండు మలియుత్సవమునాఁడు
మిగొల్లనుద్దులు మీతాండనంబులు
మెచ్చనాయెను వినుఁడు మేలైనమృదుగాన

లాస్యనృత్యములకలాపముల కదనాఁడె.
 లలితమృదుపాదకమలంబు లానందగిన
 రంగప్రదేశంబు రాజమణిహాస్యంబు
 నారదనృత్యంబునకు నుద్దయైనట్టి
 నీలంపుటుడువీధి నీతైనమగరాల
 నిగనిగల్ దగఁజిమ్ము నిద్దంపునేల్వవలెఁ
 బసిరికపట్టిన పచ్చనిబయలుల
 వనకన్యకలు సూపుపాటనంబును మీఱు
 వాల్లభ్యమురు గన్నవార లిటు వచ్చిరి !
 మిన్నకే పోలఁగుఁడు మీయాట చాలించి.

1800

(ధన్యువు తల్లిదండ్రులకుఁ విల్లల నప్పగించును.)

“తల్లిరో ! ఇటు రమ్మ తమ్ములు నీవు
 మీజనని జనకుండు మీ మ్మాదరింతు.”

1810

(పాట)

ఓరాజ ! ఓగాణి ! యుత్సవసమయమున
 నంతోషసామగ్ధి సమకూర్చి తెచ్చితిని.
 చూడుండు చక్కఁగా సోగలై పెరిగినవి
 మూఁడుకొమ్మలు మీకు ముచ్చట యనిపించు.
 ఉడుకుశోధనఁజేసి యుక్తకాలమునందు

శక్తిగాంచియు విభుడు సాధించి మెచ్చెను,
 శాంతివిశ్వాసంబు సత్యధీత త్వంబు
 లసిధారపై నిల్చి యచ్చమని పరికించి
 పంపె నీకడ కివుడు పంపె నీకోరికలు
 నుస్థిరం బగుక్తి శుభకీరీటంబులు
 శిరమునఁ దాల్చి, చిద్రూపుపరిపూర్ణ
 కారుణ్యమాలికాకాంతలు వ్యాపింప ;
 విషయవినిసాతంబు విధిమీఱుహృదయంబు
 జయశీలురకు లొంగెఁ జక్కగా సశీయించె,
 జాటనగు విజయంబు జయజయధ్వనులతో.

1320

(అటపాట లాగును)

భరితవాక్యము.

ధర్మదేవత:— ఇపు డభికడల కే నెగిరిపోయెదను
 ఇరులు గ్రమ్మక యెచట నిసకాంతి యెసఁగు
 నతివిశాలము నున్న తాంతరిక్షమున
 నాకల్పసుఖపద మందఁగాఁబోదు.
 నందనవసములో నారదుఁ డొకట
 గంధర్వకిన్నరకన్యకలు నల్లె
 యప్పరోగణములు సందందుఁ జేరి
 కల్పకుజములనీడ గానంబునలుప

1330

వీనులవిందుగా వినుచు శ్రీమవాయ
 విమలవాయువుఁ బీల్చు వేల్పులఁ గూడి.
 కుంజపుంజములందుఁ గొమిరెజొంపముల
 వాసంతవనలక్ష్మి పరువంబు పొదలె.
 సర్వర్తులక్ష్మి తనసారవస్తువుల
 సంగడి పెలఁగొనక యమ్మకము సూపు.
 త్సుత్పిపానలు లేనిసురకాంత లవ్వి
 కైకొనక ముట్టక కని యనుభవించు.
 మలయమారుత మొలయు మంచిగండంబు
 కమ్మకస్తురితావి గలసి పెనఁగొనఁగ.
 ఏవుగా భూజముల నేలాలనంగ
 వీరుఁడు లెగఁబ్రొక్కఁ బెరసె నెత్తావి.
 ఇంద్రుఁడచాపవిభూతి నెకనక్కెమాడు
 నిగ్గు గల్గినపూలు నెత్తావి మిగుల
 విరియఁగాఁ దీరముల విధుకరశిశిర
 జలనేచనము నేయుసాధ్వి నిర్భరణి.
 కాటుకకళ లీనుగాఢతమాలి
 కారమ్యపాటికల కాళిందివాలు
 కాతీరములయందుఁ గంసాదికూర
 రాక్షసులఁ దునుమాడి రక్షించి జనుల

1340

1350

కృష్ణుండు పలుమాటలు కీర్తించె నెచట,
కలికి రాధికఁబట్ట కన్నొఱగిపోయి
శ్యామతమాలికాచ్ఛాయలు గప్ప
యమున స్లనిసీట సగుపడకయున్న
నెందెందు రాధిక యేడ్చె గరుణముగ,
నాతావులను దాటి యుగకే పోదు.

వారితనయుఁడు రతిప్రాణనాథుండు
స్మరుఁడును మారుఁడు మనసిజుఁడు నాఁగఁ
బేర్వడ్ల పూవిల్లు పెద్దటిక మంత
నీశుకోవాన్నికి నింధనముగాఁగ
నాతి నదులే పొంగ, నగములే కఱఁగ
బిట్టు రోదనసేయ విని జాలిఁజెంది
దేవత లాజంట దివ్యతఁ బొంద
దీవించి కలిపిరి దిశలు వెలుగొండె.

1360

యావన మానంద మనుకవల లంత
మారునకు రతికిని గుమారులై రెలమి !
పట్టినకార్యంబు పండె శాంతముగ.
పర్విడుదు నెగురఁగలఁ బంటవలంతి .
కడలంది మీఱిపోఁ గలను ద్రుటిలోన,
నింగి నేలయు నెచట నిలిచె గొఱింట

1370

నట కేగి మొగిలుల నంటిపోగలను.
 కలువవలె రాజుతోఁ గాంతు విశ్రాంతి.
 ఉడుగణములో నొక్క యువిదనై యుండు.
 అనుసరింపఁగ నన్న నాన మీ కున్న,
 మర్పు లీ రమరులై మన నిష్ట మున్న,
 మహి వీడి దివి గాంచ మన సంత యున్న,
 నిహమందె స్వర్లోక మింద్రభోగంబు
 నందుకొనెనునదృష్ట మావంత యున్న,
 శీలమే పాణిమని చిత్తమున నిడుడు !
 శీలమే యిల నెందు నేచ్చావిహరి !
 బ్రహ్మాండములు మీటి పరముఁ దిలకింప
 స్వర్గ మందఁగ నేర్పు వరశీల మిచ్చు.
 దుర్బలత శీలంబుఁ దూలిపోకున్న
 విభుఁ డొక్కఁ డుండె ననువిశ్వాస మున్న
 గోవువెంటను దగులుకోడవలె విభుఁడు
 వెన్నంటి నర్వథా ప్రియముఁ గల్పించు.
 బల మిచ్చు శీలనంపదల నిలఁబెట్టు
 ధర్మమే దైవంబు తథ్య మిది నుండి.

1880

1890

న వ ర ణ లు

1 పుట 10 పంక్తికుడి నిలుపుచుక్కను

12 పంక్తిలోని 'తరణి' తర్వాతఁ జేర్చవలెను.

42 పుట 778 పంక్తిలోని 'లేమానా' యనుదానిని

'ఏమానా' యని చదువవలెను.

69 పుట మొదటనున్న 'తపలా' యనుదానిని

'తనులా' యని చదువవలెను.

స్నేహాలతాకవితానంఘ్ర ప్రచురణములు.

1. సరస్వతీరామాయణము			
ఉత్తరకాండసహితము - 1200 పద్యములు.			1-0-0
2. సుందరకాండము	0-4-0
3. ఉత్తరకాండము	0-6-0
4. సరస్వతీశతకము	0-2-0
5. పతిప్రతాపశతకము	0-4-0
6. భారతసీతులు	0-4-0
7. పోతన్న భక్తివైరాగ్యములు	0-2-0
8. లక్ష్మీకారదాసుభాషితము	0-8-0
9. రాఘవశతకము	0-2-0
10. మాధవశతకము	0-2-0
11. ధ్రువచరిత్ర	0-4-0
12. లలితాశతకము - హంసతారావళి		...	0-4-0
13. వీరగాధలు	0-5-0
14. సత్యనారాయణస్తవరాజము	0-2-0
15. వైజయంతివార్షికపత్రిక	1-0-0

మఱికొన్ని గ్రంథములును గలవు. మొత్తము నంఘ్రము నుండి 40 గ్రంథములు వెలువడినవి.

4 సంపుటములు- పోష్టఖర్చులతో రు 5 లకుఁ బంపఁబడును.
చిరునామా :-

కౌన్సిలరు, స్నేహాలతాకవితానంఘ్రము,
కొల్లాపురము,
మొరపకొండపోస్టు,
కర్నూలు జిల్లా.

14627